

SUZE GROENEWEG EN CARRY POTHUIS-SMIT

De eerste vrouwen in de Staten-Generaal

INHOUDSOPGAVE

1. Inleiding	2
2. Korte biografische schets van beide vrouwen: overeenkomsten en verschillen	3
3. Versillen en overeenkomsten in de opvattingen van Groeneweg en Pothuis-Smit t.a.v. vrouwenemancipatie	7
4. Groeneweg en Pothuis-Smit beiden SDAP-kandidaat voor de Tweede Kamer-verkiezingen van 1918; Groeneweg wel, Pothuis niet gekozen; reacties vanuit de Vrouwenbond	11
5. Groeneweg in Tweede Kamer (1918); Pothuis-Smit in Eerste Kamer (1920). Hun optreden in het parlement: waarvoor streden zij in de eerste jaren?	13
6. Reacties in de pers op de eerste vrouwelijke parlementariërs	16
7. Groeneweg en Pothuis-Smit: gelijktijdig SDAP-parlementariër in de periode 1920-1937. In welke (partij)gremia ontmoetten zij elkaar?	18
8. Conclusie: Suze Groeneweg en Carry Pothuis-Smit: de onderlinge verhouding	19
9. Bijlagen	
1. Bronnen en literatuur	20
2. De onderwerpen waarover Groeneweg sprak in de eerste periode (1918-1922) in de Tweede Kamer	21
3. De onderwerpen waarover Pothuis-Smit sprak in de eerste periode (1920-1926) in de Eerste Kamer	25
4. Krantenartikelen	28
5. Namen van alle elf vrouwelijke Kamerleden uit het Interbellum (negen Tweede Kamer en twee Eerste Kamer) en het onderwerp van hun maidenspeech	37
6. Archiefstukken:	
a. Notulen slotvergadering Militaire Commissie (SDAP), 16 januari 1926	39
b. Partijstuk (SDAP) waaruit blijkt dat de Commissie Huwelijkswetgeving wordt ingesteld, 16 maart 1926	40
c. Notulen van de Herzieningscommissie (SDAP), 26 oktober 1933	41
d. Notulen van een 'gecombineerde vergadering' van SDAP'ers, 25 juni 1924, een van beiden aanwezig	42
e. Persoonlijk document, handgeschreven, van Suze Groeneweg, 8 oktober 1926	43
f. Persoonlijk document, handgeschreven, van Carry Pothuis-Smit, 21 mei 1926	44

1. Inleiding

Op 30 januari 2019 ontving het Centrum voor Parlementaire Geschiedenis, verbonden aan de Radboud Universiteit te Nijmegen, een verzoek van de stuurgroep Viering 100 jaar algemeen kiesrecht. Het verzoek werd verwoord door Annemarijke de Vos, griffier van de Commissie voor de Verzoekschriften en de Burgerinitiatieven alsmede projectleider Viering 100 jaar algemeen kiesrecht:

Door de afvaardiging in de stuurgroep vanuit de Eerste Kamer is de wens uitgesproken om mevrouw Van Baalen een kleinschalig onderzoek te laten verrichten naar Suze Groeneweg (eerste vrouwelijke Tweede Kamerlid tussen 1918 en 1937) in relatie tot Carry Pothuis-Smit (eerste vrouwelijke Eerste Kamerlid tussen 1920 en 1937). De stuurgroep is nieuwsgierig naar of beide eerste vrouwelijke parlementariërs elkaar hebben ontmoet, en of bekend is of zij met elkaar hebben gesproken. Deze informatie is nuttig voor nog te plannen activiteiten in het kader van de Viering.

Ik heb gehoor gegeven aan dit interessante verzoek en in het navolgende zijn de resultaten van mijn 'kleinschalige onderzoek' opgetekend. Dat beide vrouwen elkaar kenden en gesproken hebben, staat buiten kijf. Niet alleen waren zij in dezelfde periode op landelijk niveau politiek actief voor dezelfde partij, de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij (SDAP, voorloper van de PvdA) maar ook waren zij beiden lid van enkele commissies die de partij had ingesteld. Notulen van vergaderingen van die commissies – betreffende de huwelijkswetgeving (1926) en de koers van de SDAP (1933) – bevestigen hun beider aanwezigheid tijdens vergaderingen van die commissies. *Paragraaf 7* gaat hier nader op in.

Beiden kwamen op voor de belangen van vrouwen, maar ze verschilden van mening over de manier waarop dit het beste kon gebeuren. *Paragraaf 3* is aan dit verschil van opvatting gewijd. Groot was de teleurstelling bij Pothuis-Smit dat zij in 1918 niet in de Tweede Kamer werd gekozen; zij was toen voor de SDAP verkiesbaar. Groeneweg kwam in dat jaar wel de Kamer binnen. Ook een aantal vrouwen uit de vrouwenbeweging betreurden het dat het Pothuis-Smit niet was gelukt een zetel in de Tweede Kamer te veroveren; waarom deze vrouwen Pothuis-Smit prefereerden boven Groeneweg staat te lezen in *paragraaf 4*.

Paragraaf 5 is gewijd aan het optreden van beide vrouwen in de eerste paar jaren dat zij in het parlement zaten, respectievelijk in de Tweede Kamer (Groeneweg, vanaf 1918) en de Eerste Kamer (Pothuis-Smit, vanaf 1920). Over welke onderwerpen voerden zij het woord? De daarop volgende *paragraaf 6* beschrijft enkele persreacties op het optreden van de eerste vrouwelijke parlementariërs in Nederland. Maar begonnen wordt – in *paragraaf 2* – met korte levensbeschrijvingen van beiden.

In de conclusie zal, op basis van de uitkomsten van het kleine onderzoek, worden gepoogd een antwoord te geven op de vraag hoe de onderlinge verhouding tussen beide vrouwen was.

Graag dank ik Ulla Jansz voor haar waardevolle commentaar op een eerdere versie van dit onderzoeksverslag.

Nijmegen, 6 september 2019

Carla van Baalen

2. Korte biografische schets van beide vrouwen: overeenkomsten en verschillen¹

Verschillend milieu

De eerste vrouwelijke volksvertegenwoordigers in respectievelijk de Tweede Kamer en de Eerste Kamer – Suze Groeneweg (1918) en Carry Pothuis-Smit (1920) – werden allebei geboren in de jaren zeventig van de negentiende eeuw. Suze Groeneweg kwam ter wereld op 4 maart 1875 en Carry Smit zag het levenslicht op 12 februari 1872. Maar de milieus waarin zij opgroeiden, verschilden sterk van elkaar: Suze Groeneweg in een eenvoudig landarbeiders- en winkeliersgezin te Strijen, een dorp in de Hoekse Waard in Zuid-Holland, en Carry Smit in een welgesteld gezin in de stad Amsterdam.

Beiden onderwijzeres

Beiden werden onderwijzeres, maar hun weg naar dit beroep was nogal verschillend. Werd de veertienjarige Suze Groeneweg vooral gestimuleerd door haar moeder, die zichzelf op gevorderde leeftijd lezen en schrijven had geleerd, om zich op de Rijksnormaalschool te Numansdorp tot onderwijzeres te laten bekwamen, de eigenzinnige, dertienjarige Carry Smit koos – aanvankelijk tegen de wens van haar ouders in – voor de kweekschool voor onderwijzeressen in Arnhem.

Rotterdam en Amsterdam

Suze Groenewegs onderwijssloopbaan begon in 1893 in haar geboortedorp Strijen en voerde haar via een aantal andere Zuid-Hollandse en Utrechtse plaatsen, waaronder Montfoort, uiteindelijk in 1903 naar Rotterdam, waar ze bij de gemeente in dienst trad. Carry Smit startte op een particuliere school voor goeude meisjes in Haarlem, maar koos al gauw, in 1891, voor een openbare school in een Amsterdamse arbeiderswijk, waaraan zij tot 1900 verbonden bleef. In de jaren 1900-1906 was ze onderwijzeres aan de school van het Amsterdamse Burgerweeshuis.

Groeneweg woonde een groot deel van haar leven in Rotterdam; haar laatste levensjaren (1933-1940) bracht zij door in Barendrecht. Pothuis-Smit woonde haar gehele leven in Amsterdam.

Burgerlijke staat

Suze Groeneweg bleef ongehuwd. Carry Smit trouwde in 1903 met de diamantbewerker Samuel Pothuis. Hij was afkomstig uit een arm joods milieu, maar was door zelfstudie opgeklommen tot

¹ Deze paragraaf is gebaseerd op de volgende lemma's uit biografische woordenboeken: Astrid de Beer, 'Groeneweg, Susanna (1875-1940)', in: Digitaal Vrouwenlexicon van Nederland: <http://resources.huygens.knaw.nl/bwn1780-1830/DVN/lemmata/data/Groeneweg>; Pieter Rol en Jack Hofman, 'Groeneweg, Susanna', in: Biografisch Woordenboek van het Socialisme en de Arbeidersbeweging in Nederland: <https://socialhistory.org/bwsa/biografie/groeneweg>; Els Kloek, 'Smit, Wilhelmina Carolina Benjamina (1872-1951)', in: Digitaal Vrouwenlexicon van Nederland: <http://resources.huygens.knaw.nl/vrouwenlexicon/lemmata/data/CarryPothuisSmit> en Claire Posthumus, 'Smit, Wilhelmina Carolina Benjamina', in: Biografisch Woordenboek van het Socialisme en de Arbeidersbeweging in Nederland: <https://socialhistory.org/bwsa/biografie/smit-w>.

vakbondsbestuurder. Carry en Samuel kregen drie kinderen. Toen deze nog klein waren, werkte vader enkele dagen per week thuis, zodat moeder buitenshuis kon blijven werken.

Vanuit maatschappelijke betrokkenheid, met name op het gebied van arbeidersvrouwen, lid geworden van de SDAP

Groenewegs ervaringen op het Montfoortse Rijksopvoedingsgesticht voor meisjes, en in het bijzonder haar onvrede over de slechte behandeling van de pupillen, vormde voor haar in 1902 de aanleiding zich aan te sluiten bij de Bond van Nederlandse Onderwijzers. En een jaar later – ze was toen 28 jaar oud – trad ze tijdens een 1 mei-viering toe tot de SDAP. Niet lang daarna werd ze lid van het afdelingsbestuur van de partij te Rotterdam. In 1905 richtte Groeneweg binnen de Rotterdamse SDAP een vrouwenpropagandaclub op, die het socialistische gedachtegoed onder de arbeidersvrouwen moest gaan verspreiden. Binnen de nationale partijgeledingen maakte Groeneweg in de daaropvolgende jaren carrière: in 1908 werd ze lid van het Federatiebestuur en in 1914 werd ze in het landelijke partijbestuur gekozen, waarin ze tot 1936 zou verblijven.

Carry Smits entree in de SDAP lag vijf jaar eerder. In 1898 inspireerde een spreekbeurt van Troelstra haar tot toetreding tot de partij. Smit was toen 26 jaar oud. Gedurende de jaren waarin ze als onderwijzeres was verbonden aan het Burgerweeshuis doceerde ze het vak handenarbeid. In haar vrije tijd bezocht zij vrouwen in de Amsterdamse krottenwijken. Zij spande zich ook in om arbeidsters en arbeidersvrouwen bij de strijd voor het socialisme te betrekken. Dat deed ze onder meer, vanaf 1900, via een vrouwenrubriek in de zojuist opgerichte partijkrant *Het Volk*, met de oprichting van een scholingsclub voor dienstboden en andere arbeidsters alsook door zelf lessen te geven aan jonge diamantarbeidsters.² In 1905 was zij – inmiddels gehuwd met de diamantarbeider Samuel Pothuis – een van de oprichtsters van de Amsterdamse Sociaal-Democratische Vrouwenpropagandaclub en werd ze hoofdredactrice van het speciaal op vrouwen gerichte propagandablad *De Proletarische Vrouw*. Die functie zou ze tot mei 1940 behouden, toen het blad vanwege de capitulatie ophield te bestaan.³

Staten-Generaal, Provinciale Staten en Gemeenteraad

Suze Groeneweg

Groeneweg was lid van de *Tweede Kamer* (honderd leden) in de periode 1918-1937. Tot 1921 was ze de enige vrouw in de Kamer; in dat jaar trad Jo Westerman (Liberale Staatspartij 'De Vrijheidsbond') toe tot de Kamer. Vanaf 1922 kwamen er meer vrouwelijke parlementariërs, ook namens CHU, Liberale Partij, RKSP en VDB. Voor de SDAP werd in 1922 naast Suze Groeneweg ook Agnes de Vries-Bruins in de Kamer gekozen. Voor een volledig overzicht voor de periode 1918-1940, zie bijlage 5 (blz. 37-38).

Provinciale Staten van Zuid-Holland: 1919-1937

Gemeenteraad van Rotterdam: 1919-1931. N.B. Bij haar afscheid zei ze: 'Ik ben dankbaar, dat ik ook op dit gebied [...] iets voor mijn klasse heb kunnen doen en in het bijzonder ook nog voor wat mijn

² Zie ook: Ulla Jansz, *Vrouwen ontwaakt!* p. 99.

³ Ulla Jansz, *Vrouwen ontwaakt!* p. 103. Eind mei 1940 verscheen als een soort vervolg op *De Proletarische Vrouw* het blad *De Vrouw. Weekblad voor de vrouw in en buiten het gezin*, nog steeds onder redactie van Pothuis. Het blad zou slechts twee maanden bestaan. Ulla Jansz, *Vrouwen ontwaakt!* p. 104 en 221.

sexe betreft, het bewijs heb mogen leveren' dat het verkeerd is te denken dat het niet een gemeenschapsbelang is dat vrouwen op politiek terrein medewerken.⁴

Carry Pothuis-Smit:

Pothuis was lid van de *Eerste Kamer* (vijftig leden) in de periode 1920-1937. Zij heeft in de senaat nooit een vrouwelijke collega gehad.

Gemeenteraad van Amsterdam: 1919-1924.

Vrouwelijke pioniers in het parlement (in 1918 respectievelijk 1920); beiden stoppen in 1937

Groeneweg en Pothuis-Smit waren in 1918 beiden verkiesbaar voor de Tweede Kamer. Groeneweg werd gekozen – het eerste vrouwelijk Kamerlid – en zou in deze Kamer werkzaam blijven tot in 1937; zij werd dus herkozen bij de Tweede Kamerverkiezingen van 1922, 1925, 1929, 1933 en 1937. Pothuis-Smit slaagde er daarentegen niet in een Tweede Kamerzetel te bemachtigen (waarover meer in paragraaf 4) maar betrad twee jaar later wel de Eerste Kamer; hierin was zij het eerste vrouwelijke lid. Ze bleef actief in de senaat tot in het jaar 1937.

De periode na het parlement

Groeneweg stopte in 1937 vanwege gezondheidsproblemen. Het bestuur van de SDAP gaf opdracht aan Groenewegs collega-Kamerlid Agnes de Vries-Bruins een afscheidsbundel voor haar samen te stellen; deze bundel verscheen in 1937 onder de titel *Suze Groeneweg. Haar betekenis voor de moderne arbeidersbeweging*. Uiteenlopende partijprominenten schreven hierin een artikel. Groeneweg overleed op 19 oktober 1940.

Pothuis-Smit beëindigde haar parlementaire carrière eveneens in 1937. Tot mei 1940 bleef zij actief als redactrice van *De Proletarische Vrouw*. In de laatste jaren van haar leven wijdde zij zich vooral aan het schrijven van kinderboeken. Zij overleed op 30 augustus 1951.

Opmerkingen gemaakt over hun persoonlijkheid

Groeneweg: doorzettingsvermogen, vasthoudendheid. Gehard door vele nederlagen, vast gelovend 'dat een goede zaak wel tegengehouden, maar niet gekeerd kan worden'. 'De weg naar de overwinning is met nederlagen geplaveid.' Overtuigingskracht; kwam rond voor haar mening uit.⁵

Aanvankelijk was Groeneweg zeer verlegen; ze slaagde erin dat te overwinnen en werd een 'bevlogen spreekster'. Ze sprak liever voor een gemengde zaal dan voor een zaal met alleen vrouwen. Toonde een grote werkkraft. Bereidde zich altijd goed voor, bleef rustig, kon ingewikkelde zaken

⁴ Agnes de Vries-Bruins (red.), *Suze Groeneweg. Haar betekenis voor de moderne arbeidersbeweging* (De Arbeiderspers; Amsterdam 1937).

⁵ Agnes de Vries-Bruins (red.), *Suze Groeneweg. Haar betekenis voor de moderne arbeidersbeweging* (De Arbeiderspers; Amsterdam 1937) p. 50, 55 en 56.

duidelijk uitleggen, was een gevat debater. De liberale politicus P.J. Oud noemde haar 'geen katje om zonder handschoenen aan te pakken'.⁶

Ze beschikte over spreektalent en organisatorische kwaliteiten. Willem Vliegen, een van de voormannen van de SDAP, zei dat ze in een persoonlijk gesprek of in kleine kring wel eens de indruk maakte van 'een kwaaië', met wie het niet altijd eenvoudig omspringen was, maar dat ze op het spreekgestoelte altijd 'een rustige, beschaafde, vrouwelijke vrouw' was. Ze wist niet alleen de weg naar het hoofd, maar ook naar het hart te vinden; bovendien had ze een aangenaam stemgeluid. De last om als vrouw niet te mogen falen had voor haar zwaar gewogen.⁷

Pothuis-Smit: was haar leven lang een vrouw van 'onwankelbare principes'.⁸

Alle jaren waarin zij actief was voor de SDAP bleef zij hameren op de noodzaak van speciale aandacht voor de belangen van vrouwen en de noodzaak van een eigen partijorgaan voor vrouwen.⁹

Liesbeth Ribbius Peletier (SDAP) karakteriseerde haar bij haar overlijden als een intelligente vrouw die was gegrepen door haar geloof in het socialisme en door haar eigen principe van 'waarachtigheid'. Zij was tevens 'een lieve warmvoelende vrouw en moeder in haar huisgezin'. Willem Vliegen, een van de reeds genoemde voormannen van de SDAP, prees haar om haar werkkraft als redactrice, haar 'feeling' voor het politieke bedrijf en haar grote agitatorische kracht.¹⁰

Pothuis-Smit was een goede spreekster, ondanks een zekere verlegenheid die haar eigen was. Zij was een vrouw uit één stuk, bij wie principe en praktijk heel dicht bij elkaar lagen. Hoe bleek en teer zij er ook uit mocht zien, zij had door haar optreden in de Eerste Kamer en de socialistische beweging respect afgedwongen.¹¹

⁶ Astrid de Beer, 'Groeneweg, Susanna (1875-1940)', in: Digitaal Vrouwenlexicon van Nederland: <http://resources.huygens.knaw.nl/bwn1780-1830/DVN/lemmata/data/Groeneweg>.

⁷ Pieter Rol en Jack Hofman, 'Groeneweg, Susanna', in: Biografisch Woordenboek van het Socialisme en de Arbeidersbeweging in Nederland: <https://socialhistory.org/bwsa/biografie/groeneweg>.

⁸ Els Kloek, 'Smit, Wilhelmina Carolina Benjamina (1872-1951)', in: Digitaal Vrouwenlexicon van Nederland: <http://resources.huygens.knaw.nl/vrouwenlexicon/lemmata/data/CarryPothuisSmit>.

⁹ Claire Posthumus, 'Smit, Wilhelmina Carolina Benjamina', in: Biografisch Woordenboek van het Socialisme en de Arbeidersbeweging in Nederland: <https://socialhistory.org/bwsa/biografie/smit-w>.

¹⁰ Els Kloek, 'Smit, Wilhelmina Carolina Benjamina (1872-1951)', in: Digitaal Vrouwenlexicon van Nederland: <http://resources.huygens.knaw.nl/vrouwenlexicon/lemmata/data/CarryPothuisSmit>.

¹¹ Claire Posthumus, 'Smit, Wilhelmina Carolina Benjamina', in: Biografisch Woordenboek van het Socialisme en de Arbeidersbeweging in Nederland: <https://socialhistory.org/bwsa/biografie/smit-w>.

3. Verschillen en overeenkomsten in de opvattingen van Groeneweg en Pothuis-Smit t.a.v. vrouwenemancipatie

Wel of geen aparte vrouwenorganisaties binnen de SDAP: Groeneweg en Pothuis verschillen van mening

Hoewel Groeneweg en Pothuis-Smit zich beiden krachtig inzetten voor de gelijkberechtiging van vrouwen en voor de vergroting van het aandeel van vrouwen binnen de sociaaldemocratie, waren ze het bepaald oneens over de weg daarnaartoe wat betreft aparte organisaties voor vrouwen.

De eerste 'SDAP-vrouwenclub' werd in 1905 te Amsterdam opgericht door Mathilde Wibaut-Berdenis van Berlekom (met enkele partijgenotes) en heette de Amsterdamse Sociaal-Democratische vrouwenpropagandaclub. Sinds 1904 was Carry Pothuis-Smit bezig een propagandablaadje van de grond te tillen, speciaal voor arbeidsters en arbeidervrouwen. De partij wilde de uitgave niet voor haar rekening nemen maar de even later opgerichte, zojuist genoemde, Amsterdamse Sociaal-Democratische vrouwenpropagandaclub wilde dat wel doen. Eind 1905 verscheen het eerste nummer van *De Proletarische Vrouw*. (Tot en met het laatste nummer in 1940 was Carry Pothuis de enige redactrice van dit blad.¹²) Elders in het land werden weldra ook speciale SDAP-vrouwenverenigingen opgericht; *De Proletarische Vrouw* werd het gemeenschappelijke blad van alle sociaaldemocratische vrouwenclubs.¹³

Het was Suze Groeneweg, die in 1905, samen met J. van Kersen-van Muylwijk, de Rotterdamse Sociaal-Democratische vrouwenpropagandaclub oprichtte.

In 1908 werd op initiatief van de Amsterdamse club (Carry Pothuis-Smit) besloten tot de oprichting van een overkoepelende bond van de plaatselijke clubs: de Bond van Sociaal-Democratische Vrouwen Clubs (de BSDVC, ook wel kortweg de 'Vrouwenbond' genoemd). Van de op dat moment bestaande clubs – in totaal twaalf – sloten er drie zich niet aan bij de bond: die van Rotterdam, Delft en Groningen. De reden voor de Groningse was een financiële, de reden voor de clubs uit Rotterdam en Delft was vooral een inhoudelijke. Delft sloot zich een jaar later alsnog aan, maar Rotterdam bleef tot 1915 buiten de Vrouwenbond. De Rotterdamse club zag er lange tijd het nut niet van in.¹⁴

Een belangrijke reden voor de afwijzende houding van de Rotterdamse club tegenover de overkoepelende bond was gelegen in de persoon van Suze Groeneweg. De enige functie van de club was volgens haar die van het maken van propaganda onder vrouwen die nog buiten de partij stonden. Maar een vrouwenclub zou zichzelf zo snel mogelijk overbodig moeten maken door te bevorderen dat vrouwen actief werden in de partij. En dan konden vrouwen, die immers dezelfde rechten hadden als mannen in de partij, via de gebruikelijke partijkanalen invloed uitoefenen.

Dat Groeneweg niets voelde voor een *exclusieve* vrouwenvereniging, liet zij duidelijk weten in een artikel, getiteld 'De vrouwenclub' in *Het Volk* van 5 april 1912. Ze wees in dit artikel op de situatie in Rotterdam, waar in alle besturen van de partij vrouwen zaten en het percentage vrouwelijke partijleden hoger was dan in Amsterdam – terwijl de club daar wél was aangesloten bij de overkoepelende Vrouwenbond. Ook was zij gekant tegen een apart blad voor vrouwen:

¹² Ulla Jansz, *Vrouwen ontwaakt!* p. 231.

¹³ Ulla Jansz, *Vrouwen ontwaakt!* p. 23-24.

¹⁴ Ulla Jansz, *Vrouwen ontwaakt!* p. 28 en 29.

En dat nu is het, wat ik den Bond zoo kwalijk neem. Voor mij zelf aanvaard ik niet, dat alleen mijn vrouw-zijn mij minderwaardig zou doen zijn en wat ik voor mij zelf niet erken, aanvaard ik evenmin voor mijn mede-arbeidsters en te allen tijde zal ik het in dit opzicht opnemen voor de vrouwen uit het volk, die reeds als kind harder moesten werken dan hun broertjes en zich daarom dan ook volstrekt niet economisch afhankelijk voelen van den man.

Dat gevoel van afhankelijkheid moge bestaan bij vrouwen uit de burgerklasse, bij onze proletarische vrouw is het niet.¹⁵

Dat Groeneweg niets voelde voor een *exclusieve* vrouwenvereniging, verwoordde zij – emotioneel en persoonlijk – andermaal klip en klaar op het SDAP-congres van maart 1913:

Ieder jaar heb ik mijn tegenzin overwonnen en ben naar de jaarvergadering der vrouwen gegaan en elk jaar ben ik er ziek van thuis gekomen [...] Ik voelde het als iets tegennatuurlijks dat daar een groepje van hetzelfde geslacht zich afzondert en daar aardig en lief tegen elkaar doet. [...] Mijn ervaring leert dat als vrouwen zich zelf maar op de voet van gelijkheid met den man plaatsen, zij ook als volkomen gelijken erkend worden.

Nuchter stelde zij dan ook vast: 'Als men er langs de gewone weg kan komen, moet men niet een buitengewone kiezen.'¹⁶ Op dit congres probeerde de Vrouwenbond – niet voor de eerste keer – formele erkenning van de partij te verkrijgen en daarmee eigen vertegenwoordigers en spreekrecht op partijcongressen. De beslissing werd echter uitgesteld.¹⁷

Groenewegs opvatting viel wél in goede aarde bij veel mannelijke congresgangers¹⁸ maar – uiteraard – niet bij de pleitbezorgers van erkenning van de Vrouwenbond. Carry Pothuis-Smit schreef in een commentaar in *De Proletarische Vrouw* met betrekking tot het congresbesluit om de beslissing over de erkenning van de Vrouwenbond uit te stellen: 'Het sentiment alleen en niet de logica overheerschte bij de mannen.'¹⁹ *Het Weekblad*, het 'marxistische' bijvoegsel van *Het Volk*, hekelde het optreden van Suze Groeneweg fel. In een artikel getiteld 'De kleinburgerlijke Eva' schreef Frank van der Goes over het gevaar dat de erkenning nu überhaupt in gevaar was gebracht. En: 'Partijgenote Groeneweg heeft, rondweg gezegd, den *mannen* naar het hart gesproken.'²⁰ Ook in dagblad *Het Volk* werd druk geschreven over de kwestie.²¹

De vertolker van het standpunt dat aparte vrouwenclubs wél nodig waren, was niet in de laatste plaats Mathilde Wibaut, de voorzitter van de Vrouwenbond (1908-1935). Volgens haar moesten vrouwen, ook SDAP-vrouwen – zoals elke onderdrukte groep – strijden voor hun eigen bevrijding.

¹⁵ Geciteerd bij Ulla Jansz, *Vrouwen ontwaakt!* p. 36-37.

¹⁶ Geciteerd bij Christa van Zeggeren, *Suze Groeneweg. De eerste vrouw in de Tweede Kamer*, 14-15. Zie ook Ulla Jansz, *Vrouwen ontwaakt!* p. 38-39.

¹⁷ Ulla Jansz, *Vrouwen ontwaakt!* p. 34 en 39.

¹⁸ Ulla Jansz, *Vrouwen ontwaakt!* p. 38.

¹⁹ 'De Bond van Vrouwenclubs', *De Proletarische Vrouw*, 1 april 1913. Zie ook: 'De Bond van Soc.-Dem. Vrouwenclubs contra Suze Groeneweg', *ibidem*, 15 april 1913.

²⁰ F.v.d.G., 'De kleinburgerlijke Eva', *Het Weekblad*, bijvoegsel van *Het Volk*, 8 april 1913, geciteerd bij Ulla Jansz, *Vrouwen ontwaakt!* p. 39 en 216.

²¹ Zie bijvoorbeeld: 'Zijn de vrouwenclubs nodig?', in *Het Volk*, 8 april 1913; 'De vrouwen-propaganda', *ibidem*, 11 april 1913; 'Een "nieuw geluid"', *ibidem*, 22 april 1913; 'Nog iets over de vrouwenclubs', *ibidem*, 13 mei 1913; 'Vrouwen-propaganda en vrouwen-organisatie (I)', *ibidem*, 16 oktober 1913; 'Vrouwen-propaganda en vrouwen-organisatie (II)', *ibidem*, 17 oktober 1913. Tot zover artikelen over dit onderwerp uit 1913. Uit latere jaren: 'Het bestaansrecht van den Bond van Soc.Dem. Vrouwenclubs', *Het Volk*, 27 februari 1914; 'De Vrouwenorganisatie', *ibidem*, 2 april 1914; 'Zondagsche kout. Congres-nachtmerrie', *ibidem*, 11 april 1914; 'Buitengewoon congres der SDAP – De Vrouwenclubs', *ibidem*, 24 december 1917.

Volgens de Vrouwenbond werden arbeidsters zelfs dubbel onderdrukt: als lid van de arbeidersklasse en als vrouw.²²

In 1914 viel eindelijk de beslissing: na zes jaar strijd werd de Bond van Sociaal-Democratische Vrouwenclubs als partijorganisatie erkend.²³ Groeneweg lukte het op dat congres niet meer om voldoende medestanders te vinden voor een – door de afdeling Haarlem ingediend – alternatief voorstel.²⁴ Maar ze bleef overtuigd tegenstander van aparte vrouwenorganisaties. Doordat Groeneweg vanaf 1914 lid was van het landelijke bestuur van de SDAP, ondervond de Vrouwenbond van haar de nodige hinder. Ulla Jansz schrijft in haar studie *Vrouwen ontwaakt! Driekwart eeuw sociaal-democratische vrouwenorganisatie tussen solidariteit en verzet* (Amsterdam 1983):

Of hier nu een conflict tussen personen of tussen opvattingen aan ten grondslag lag is moeilijk te zeggen. In ieder geval zou ook in later jaren de relatie tussen Suze Groeneweg en leidende figuren in de Bond nooit echt hartelijk worden.²⁵

Zo uitte Groeneweg in 1922 opnieuw bezwaren tegen ‘het bestaan van de Bond’. De aanleiding was een conflict tussen partij en Bond, die de samenwerking gedurende enkele jaren (tot in 1925) zou belemmeren.²⁶

De SDAP had het vrouwenkiesrecht overigens met vrees tegemoet gezien omdat de partij ervan uitging dat vrouwen, meer dan mannen, confessioneel zouden stemmen. Toen het ernaar uitzag dat het vrouwenkiesrecht toch werkelijk ingevoerd zou worden, besloot de partij onder vrouwen propaganda te gaan voeren. De Vrouwenbond zag hier een taak voor zichzelf weggelegd. Groeneweg echter – in lijn met haar eerder ingenomen standpunt – meende dat er wél speciale vrouwenpropaganda moest komen maar dat dit niet een taak van de Bond maar van de partij als geheel moest zijn.²⁷

Kiesrecht voor vrouwen: Groeneweg en Pothuis zijn het eens

Hoewel Groeneweg en Pothuis-Smit het oneens waren over het nut van aparte vrouwenorganisaties binnen de partij, waren ze het over andere zaken wel met elkaar eens. Bijvoorbeeld over het belang van kiesrecht voor vrouwen.

In 1916 organiseerde de Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht (VvVK) een betoging in Amsterdam. Deze zou plaatsvinden op 18 juni. De Vrouwenbond binnen de SDAP werd ook uitgenodigd om een spreekster te leveren. Aanvankelijk voelden de vrouwen van de socialistische Vrouwenbond daar niet veel voor omdat ze niet wilden samenwerken met de ‘burgerlijke feministen’ van de VvVK. Groeneweg vond het echter wél meteen een goed idee, en uiteindelijk zouden vertegenwoordigers

²² Ulla Jansz, *Vrouwen ontwaakt!* p. 37. Ook Pothuis was die mening toegedaan, ibidem, p. 29-30.

²³ Ulla Jansz, *Vrouwen ontwaakt!* p. 39-40.

²⁴ Ulla Jansz, *Vrouwen ontwaakt!* p. 40. Dat voorstel kwam erop neer dat er, i.p.v. een aparte vrouwenorganisatie, op plaatselijk en landelijk bestuursniveau een commissie voor de vrouwenpropaganda benoemd zou worden.

²⁵ Ulla Jansz, *Vrouwen ontwaakt!* p. 30. Zie ook p. 40 en 42.

²⁶ Ulla Jansz, *Vrouwen ontwaakt!* p. 62-63 en 66. Zie ook p. 67 (Groeneweg gekant tegen ‘het afzonderlijk houden van de vrouwenpropaganda’).

²⁷ Ulla Jansz, *Vrouwen ontwaakt!* p. 60-61. Voor nog meer onderwerpen waarover de Vrouwenbond en Groeneweg van mening verschillen, zie p. 87.

van de Vrouwenbond (onder wie voorzitter Mathilde Wibaut) toch spreken op die dag. Hier kwamen Vrouwenbond en Groeneweg dus op één lijn te zitten.²⁸

Tijdens een grote SDAP-demonstratie van september 1916 (handelend over diverse onderwerpen) spraken twee partijvrouwen: Suze Groeneweg en Heleen Ankersmit. Op het SDAP-verkiezingscongres van 1918 had de Vrouwenbond graag een gehele rede gewijd aan het vrouwenkiesrecht, maar de vrouwen kregen slechts kort spreektijd: na de rede van Troelstra sprak Carry Pothuis 'een aanvullend woord'.²⁹

Arbeid van gehuwde vrouwen: Groeneweg en Pothuis zijn het eens

Begin jaren dertig werd de situatie op de arbeidsmarkt voor vrouwen steeds moeilijker. Zoals Ulla Jansz noteerde in haar studie *Vrouwen ontwaakt!*: 'Niet alleen werden maatregelen voorbereid om gehuwde én samenwonende ambtenaressen en onderwijzeressen te ontslaan, er werden zelfs plannen gesmeed om vrouwen terug te dringen uit alle beroepen behalve de huishoudelijke.' De SDAP protesteerde hiertegen zowel in de Tweede Kamer als in de Eerste Kamer – in de Tweede Kamer gebeurde dat bij monde van Groeneweg, in de Eerste Kamer was het Pothuis-Smit die bezwaar maakte.³⁰

(Toekomstige) plaats van de man en van de vrouw in het gezin

Groeneweg stond op het standpunt (net als een groot deel van de SDAP'ers en het NVV) dat de lonen van mannen hoog genoeg moesten zijn om hun gezinnen te onderhouden; vrouwen zouden dan niet meer buitenshuis hoeven te werken.³¹

Weliswaar stond Pothuis-Smit op het standpunt dat de vrouw in de eerste plaats een goede moeder diende te zijn, maar zij vond het geen probleem als ook de vrouw werkte. Pothuis meende dat de gezinsvorm waarin de man kostwinner en de vrouw huisvrouw was, door het kapitalisme was verwoest. Nu verdienden man en vrouw het gezinsinkomen steeds meer samen. Daarin zag zij de kiem van een samenleven van 'hoger zedelijk gehalte' waarin man en vrouw als gelijken naast elkaar zouden staan.³²

Pothuis schreef overigens, samen met haar man, een boek waarin ze het traditionele huwelijksleven verdedigde; de titel van de publicatie: *Zoo kan het huwelijk worden* (1932). Dit boek was een directe reactie op het eveneens door een SDAP-echtpaar – Floor en Mathilde Wibaut – geschreven boek *Wordend huwelijk* (1932). De Wibauts bepleitten meer bewegingsruimte – ook op seksueel gebied – voor vrouwen (en mannen) binnen het huwelijk.³³

²⁸ Ulla Jansz, *Vrouwen ontwaakt!* p. 53

²⁹ Ulla Jansz, *Vrouwen ontwaakt!* 53 en 55.

³⁰ Ulla Jansz, *Vrouwen ontwaakt!* 94.

³¹ Pieter Rol en Jack Hofman, 'Groeneweg, Susanna': Groeneweg in het Biografisch Portaal, 2002.

³² Ulla Jansz, *Denken over sekse*, p. 168-169.

³³ Els Kloek, 'Carry Pothuis-Smit. Publiciste en politica', in: Els Kloek (red.), *1001 vrouwen uit de Nederlandse geschiedenis*; Claire Posthumus, 'Smit, Wilhelmina Carolina Benjamina': Smit in het Biografisch Portaal, 2002.

4. Groeneweg en Pothuis-Smit beiden SDAP-kandidaat voor de Tweede Kamerverkiezingen van 1918; Groeneweg wel, Pothuis niet gekozen; reacties vanuit de Vrouwenbond

Groeneweg en Pothuis-Smit beiden op kandidatenlijst-SDAP

Suze Groeneweg werd op 3 juli 1918 tot de eerste (en enige) vrouwelijke volksvertegenwoordiger in het Nederlandse parlement gekozen. Ook Carry Pothuis-Smit had op een verkiesbare plaats gestaan, maar haar plaats bleek 'niet echt veilig', zoals Ulla Jansz, onderzoekster van vrouwen binnen de SDAP, het formuleerde: 'zij [Pothuis] stond op de Amsterdamse lijst en de SDAP leed verliezen in de hoofdstad'. Groeneweg had op een verkiesbare plaats in de kieskring Rotterdam gestaan.³⁴

Reacties vanuit SDAP-Vrouwenbond op entree Groeneweg in Tweede Kamer

Hoewel de vreugde over de entree van de eerste vrouw in het Nederlandse parlement overheerste, maakte Vrouwenbondvoorzitter Mathilde Wibaut zich geen illusies: 'Over 't geheel is echter wel duidelijk genoeg gebleken, dat de groote massa der kiezers in het land³⁵ vrij onverschillig staat tegenover het vrouwenkiesrecht', zo schreef zij in *Het Volk*. En helemaal gelukkig met het Kamerlidmaatschap van Groeneweg was zij ook niet. Liever had ze gezien dat Pothuis-Smit die eer te beurt was gevallen, 'de vrouw die in het parlement ook de stem der Socialistische Vrouwen-Internationale had kunnen doen hooren....'³⁶

Niettemin stuurde de Vrouwenbond een felicitatietelegram aan Suze Groeneweg: 'Wij wenschen u van harte geluk en zijn vast overtuigd, dat gij den strijd voor het algemeen vrouwenkiesrecht en de moederschapzorg door de gemeenschap dapper zult voeren.' Dat telegram schoot Heleen Ankersmit – tot voor kort secretaris van de Vrouwenbond en langjarig medestrijdster van Wibaut-Berdenis van Berlekom en Pothuis-Smit – echter in het verkeerde keelgat. Tien dagen nadat Groeneweg in de Kamer was verkozen, 10 juli 1918, schreef zij een fel protest in *De Proletarische Vrouw*. Hierin uitte zij haar ongenoegen zowel over bepaalde politieke opvattingen van Groeneweg als over het felicitatietelegram van de Vrouwenbond:

Als leidsters moet het bestuur van den Bond van Soc.-Dem. Vrouwenclubs weten, en weet het ook, dat Suze Groeneweg behoort tot den uitersten rechtervleugel van de voorstanders der landsverdediging in de partij, tot hen die willen dat, als het hier tot oorlog komt, het proletariaat schouder aan schouder, homogeen met zijn bourgeoisie, zal vechten.

³⁴ Ulla Jansz, *Vrouwen ontwaakt!* p. 76; Pieterrol en Jack Hofman, 'Groeneweg, Susanna': Groeneweg in het Biografisch Portaal, 2002.

³⁵ N.B.: de kiezers waren toen nog allen mannen. In 1922 voor het eerst togen vrouwen ter stembus.

³⁶ 'Het passief vrouwenkiesrecht in werking', *Het Volk*, 30 juli 1918.; zie ook *De Telegraaf*, 10 juli 1918. N.B.: de eerste Internationale Socialistische Vrouwenconferentie vond plaats in 1907 te Stuttgart, de tweede in Kopenhagen in 1910 en de derde in 1915 te Bern, tijdens de Eerste Wereldoorlog dus. De leidende vrouw van de socialistische vrouwen-internationale was de Duitse feministe Clara Zetkin. Carry Pothuis-Smit bezocht alle drie de conferenties.

Ankersmit beschouwde het Bondstelegram dan ook als niets minder dan ‘verraad’ aan de internationale vrouwenzaak en zegde met onmiddellijke ingang haar lidmaatschap van zowel de Bond als de SDAP op.³⁷ *De Tijd* schreef honend over de handelwijze van Ankersmit.³⁸

In een redactioneel commentaar in hetzelfde nummer nam Pothuis-Smit het echter voor Groeneweg op en wierp zij Ankersmits verwijt van verraad verre van zich. Zowel als redactrice van *De Proletarische Vrouw* als ook persoonlijk had zij Suze Groeneweg met haar verkiezing gefeliciteerd. Ondanks het feit dat zij op een aantal terreinen met haar van standpunt verschilde, zag Pothuis ‘in haar een socialiste, die ons program onderschrijft, die zal werken voor vrouwenkiesrecht en moederschapszorg, die het eens is met ons punt van het verkiezingsprogram wat de internationale ontwapening betreft.’³⁹

Drie maanden later, in oktober 1918, sprak Groeneweg in een interview haar teleurstelling erover uit dat Pothuis-Smit niet ook in de Kamer was gekozen. Juist op de thema’s moederschapszorg, vrouwen- en kinderarbeid alsook op aanverwante onderwerpen zouden zij hun krachten goed hebben kunnen bundelen: ‘[...] samen hadden [we] de stof kunnen ordenen en rangschikken en dan kunnen uitmaken wie ’t woord in het openbaar zou voeren.’⁴⁰

De verhouding Vrouwenbond (SDAP) – Suze Groeneweg, Kamerlid (SDAP)

Door de verkiezing van Groeneweg in de Tweede Kamer werd de relatie tussen haar en de SDAP-Vrouwenbond – die verre van hartelijk was, zoals we hierboven hebben gezien – weer actueel. Als de Bond invloed wilde uitoefenen op besluitvorming over belangrijke onderwerpen als moederschapszorg en vrouwenarbeid – onderwerpen die Groeneweg in haar portefeuille had – moest dat nu via Groeneweg verlopen. Het plan van het dagelijks bestuur van de Bond haar uit te nodigen de vergaderingen van het hoofdbestuur bij te wonen, vond echter geen meerderheid. Groeneweg op haar beurt maakte de verhouding er ook niet beter op toen zij in de Kamer, sprekend over de strijd voor het vrouwenkiesrecht, wél verwees naar de ‘burgerlijke’ verenigingen (zoals de eerder genoemde VvVK), maar niet naar de socialistische vrouwenorganisatie.⁴¹

Enkele leden van het bestuur van de SDAP stoorden zich eraan dat de Vrouwenbond in de propaganda weinig aandacht schonk aan het optreden van Groeneweg in de Kamer. Maar het hoofdbestuur van de Bond zei dat dat niet aan de georganiseerde SDAP-vrouwen lag maar aan Groeneweg zelf! Zij hield immers maar niet op het bestaan en de manier van werken van de Vrouwenbond te bestrijden. Zo had Suze weinig toeschietelijk gereageerd op een uitnodiging van de Bond om een inleiding te verzorgen op een cursus voor vrouwelijke gemeenteraadsleden:

Eerlijk gezegd vind ik dit het ergste karwei die de Partij nog ooit van mij gevraagd heeft, want het denken aan het publiek bezorgt me nu al rillingen.

In latere jaren zou de verhouding tussen Groeneweg en de Bond wel wat verbeteren; Groeneweg sprak toen ook vaker voor vrouwengroepen.⁴²

³⁷ Ankersmit had al langer problemen met de politiek van de SDAP. Zie: Johanna M. Welcker, ‘Ankersmit, Gerharda Johanna Helena’, in: Biografisch Woordenboek van het Socialisme en de Arbeidersbeweging in Nederland: <https://socialhistory.org/bwsa/biografie/ankersmit-g>.

³⁸ *De Tijd*, 13 juli 1918: ‘’t Lijkt wel een ruzie tusschen jaloersche buurvrouwen’.

³⁹ *De Proletarische Vrouw*, 13 juli 1918.

⁴⁰ ‘Uit een vraaggesprek met Suze Groeneweg’, geciteerd in *De Sumatra Post*, 14 oktober 1918.

⁴¹ Ulla Jansz, *Vrouwen ontwaakt!* p. 77.

⁴² Gehele paragraaf gebaseerd op Ulla Jansz, *Vrouwen ontwaakt!* p. 76-77.

5. Groeneweg in Tweede Kamer (1918); Pothuis-Smit in Eerste Kamer (1920). Hun optreden in het parlement: waarvoor stredden zij in de eerste jaren?

Zowel Groeneweg als Pothuis-Smit zette zich in voor vrouwenrechten, voor moederschapszorg en voor onderwijs, beiden waren actief in de drankbestrijding en allebei – maar met name Pothuis – waren ze antimilitaristisch. Pothuis hield zich voorts bezig met aspecten van landbouw (met name levensmiddelenvoorziening); ook keerde zij zich regelmatig tegen de regeringspolitiek inzake Nederlands-Indië.

De onderwerpen waarmee Groeneweg zich bezighield

Groeneweg voerde in de Tweede Kamer onder meer het woord over nijverheidsonderwijs, 'bewaarschoolonderwijs' en de Lager Onderwijswet; ze was ook zelf actief geweest in de Bond van Nederlandse Onderwijzers.

Verder sprak Groeneweg dikwijls over de belangen van vrouwen, onder meer over de rechten van de vrouw. Zo vond Groeneweg bijvoorbeeld dat 'het gehuwd zijn der solliciterende onderwijzeressen geen reden tot uitsluiting mocht wezen.' Ook sprak zij over vrouwenkiesrecht, gelijke beloning voor mannen en vrouwen, en huwelijkswetgeving. Moederschapszorg was een thema waarover Groeneweg dikwijls het woord voerde. Zo drong zij jarenlang aan op 'het instellen van een uitkering bij zwangerschap', hetgeen uiteindelijk lukte in 1930. Ze pleitte voorts voor vrouwelijke keuringsartsen voor vrouwelijk personeel en bepleitte invoering van een kinderrecht.

En ze streed tegen drankgebruik. Ze voerde het woord tijdens de behandeling van de Drankwet. Groeneweg was lid geweest van het hoofdbestuur van de Nederlandse Vereniging tot Afschaffing van Alcoholhoudende dranken.⁴³

In 1923 voerde Groeneweg het woord bij de behandeling van de Vlootwet.⁴⁴

Voor een compleet overzicht van bijdragen aan Kamerdebatten van Suze Groeneweg in de eerste vier jaren (1918-1922), zie bijlage 2 (blz. 21-24).

De maidenspeech van Groeneweg⁴⁵

Suze Groeneweg hield haar maidenspeech op 7 november 1918. Ze sprak tijdens een interpellatie inzake het militaire beleid. Onder meer ging ze uitvoerig in op de belangen van de vrouwen en de kinderen van de gemobiliseerden. Zo zei ze, naar aanleiding van het instellen van een commissie die misstanden in de Harskamp moest onderzoeken, dat de samenstelling van die commissie 'zeer onvolledig [was], want het vrouwelijke element ontbreekt er aan'. Ze sprak voorts ook over andere zaken betreffende het militaire beleid, zoals het straffenstelsel en de ziekenverzorging.

Citaten uit deze maidenspeech van 7 november 1918:

'En ik acht mij verplicht uit naam van de vrouwen der arbeidersklasse [...].'

⁴³ Agnes de Vries-Bruins (red.), *Suze Groeneweg. Haar betekenis voor de moderne arbeidersbeweging*, p. 7-9, 41 en 53; Ulla Jansz, *Vrouwen ontwaakt!* p. 56.

⁴⁴ Agnes de Vries-Bruins (red.), *Suze Groeneweg. Haar betekenis voor de moderne arbeidersbeweging*, p. 32.

⁴⁵ Agnes de Vries-Bruins (red.), *Suze Groeneweg. Haar betekenis voor de moderne arbeidersbeweging*, p. 18-32.

‘Welnu, ik zeg hier namens de vrouwen, die niet het recht hebben te stemmen, dat de arbeidersafgevaardigden zich welbewust moeten zijn van hun plicht in dezen.’

Groeneweg bedankte in haar speech de Kamervoorzitter voor zijn vriendelijke welkomstwoorden. Ze zei erkentelijk te zijn voor de instemming die dat woord van welkom had gevonden ‘bij een groot deel van de Kamer’. En ze vervolgde: ‘Het is mij niet ontgaan, dat deze instemming niet kwam van alle zijden.’⁴⁶ Alsook: ‘Ik neem het de Vergadering volstrekt niet kwalijk dat er gelachen wordt [...]’.⁴⁷

Moederschapszorg⁴⁸

Groeneweg stelde met grote regelmaat – vanaf haar entree in de Kamer – de moederschapszorg aan de orde in de Kamer; zij bepleitte onder meer het recht op verlof na een bevalling en soms ook al daarvoor, en het recht op het zogen van het kind tijdens werktijd; die rechten moesten gelden voor zowel gehuwde als ongehuwde moeders. Soms werd ze er moedeloos van. Op 21 november 1928, tijdens het debat over de begroting van het departement van Arbeid, Handel en Nijverheid, verzuchtte zij:

Geen jaar is voorbijgegaan of, in de Eerste Kamer door mevrouw Pothuis-Smit en in de Tweede Kamer door mij, is aangedrongen op ratificatie van deze conventie (‘De internationale Arbeidsconferentie van 1919, te Washington gehouden, nam een ontwerp-verdrag aan in zake de bescherming van zwangere arbeidsters, dat geheel in onzen geest ging en mede toegejuicht werd door Minister Aalberse.’) en het daarmede in overeenstemming brengen van onze wetgeving. [...] Het is een gesukkel gebleven van 1919 af tot nu toe.⁴⁹

Een deel van de voorstellen werd uiteindelijk in juni 1929 opgenomen in artikel 37 van de Ziektewet; ongehuwde moeders werden er echter van uitgesloten. Niet alleen over dat laatste was Groeneweg teleurgesteld, maar ook over het feit dat een en ander in de Ziektewet werd geregeld. Tijdens het debat over de begroting voor Sociale Zaken (zie ook hieronder) op 26 februari 1919 had ze al gezegd: ‘Ik wil alleen vastleggen, dat in geen geval bij zwangerschap en bevalling van ziekte mag gesproken worden. Zwangerschap is geen ziekte.’

Tijdens dat debat van 26 februari 1919 hield Groeneweg ‘een uitvoerige redevoering’ over het onderwerp moederschapszorg. Ze bepleitte het bevorderen van de gezondheidstoestand van moeders, onder meer met het oog op de volkskracht. Ze zei: ‘Door nationale gevoelens gedreven, zullen enkele richtingen de kracht van de natie zoo hoog mogelijk opgevoerd willen zien. Wij, sociaal-democraten, worden gedreven door het verlangen om het proletariaat zoo krachtig en zoo weerbaar mogelijk te maken in zijn bevrijdingsstrijd.’ Maar allen zullen het eens zijn: voor een sterk toekomstig geslacht zijn sterke moeders nodig. Ze diende een motie in; deze is echter nooit in behandeling genomen. Ze kwam er elk jaar bij de begrotingsbehandeling op terug en op 10 december 1929 diende ze een nieuwe motie in. Deze motie werd eveneens terzijde gelegd.

⁴⁶ Agnes de Vries-Bruins (red.), *Suze Groeneweg. Haar betekenis voor de moderne arbeidersbeweging*, p. 17-18.

⁴⁷ Agnes de Vries-Bruins (red.), *Suze Groeneweg. Haar betekenis voor de moderne arbeidersbeweging*, p. 26.

⁴⁸ Agnes de Vries-Bruins (red.), *Suze Groeneweg. Haar betekenis voor de moderne arbeidersbeweging*, p. 32-34, 36, 39 en 40.

⁴⁹ *Handelingen van de Tweede Kamer*, 21 november 1928, p. 528.

Het onderwijs⁵⁰

Groeneweg sprak onder meer over bewaarschoolonderwijs, bijvoorbeeld bij de behandeling van de begroting voor 1919, op 20 december 1918. Ze wees op de grote woningnood, waardoor de huiselijke omstandigheden voor arbeidersgezinnen uitermate waren verslechterd. Arbeiderskinderen hadden te weinig bewegingsvrijheid in huis en konden niet naar buiten bij gebrek aan voldoende toezicht. Bewaarscholen zouden volgens Groeneweg een uitkomst zijn. Ze maakte overigens bezwaar tegen de term 'bewaarschool'; het moest 'voorbereidend onderwijs' zijn. Ze bepleitte voorts hogere salarissen voor de (vrouwelijke) leerkrachten in dit onderwijs; deze salarissen moesten gelijk worden aan die voor leerkrachten op de lagere school. (Een verantwoordelijkheid van de staat, aldus Groeneweg.) Groeneweg in haar afsluitende woorden: 'Wanneer ik zoeven heb gepleit voor uitbreiding van het voorbereidend onderwijs, heb ik dat gedaan vooral met het oog op den toestand in de gezinnen der niet-bezittenden.' Het wetsontwerp kwam er, gedateerd 23 september 1920, maar haalde het niet; op 21 maart 1923 werd het ingetrokken.

De onderwerpen waarmee Pothuis-Smit zich bezighield

Pothuis-Smit zou in de zeventien jaren die zij doorbracht (1920-1937) in de Eerste Kamer steeds de enige vrouw zijn. Gedurende de eerste zes jaren sprak zij onder meer over lager onderwijs, lichamelijke opvoeding in het onderwijs, salarissen van onderwijzend personeel, huwelijkswetgeving, de gehuwde ambtenares, moederschapszorg, drankbestrijding, de uitvoer van aardappels, de melkvoorziening en de droogmaking van de Zuiderzee. En voorts sprak Pothuis dikwijls over onderwerpen betreffende de krijgs- en zeemacht, bijvoorbeeld over de dienstplicht. Ze streefde ontwapening na. Pothuis-Smit was fel antimilitaristisch.⁵¹

De maidenspeech van Pothuis-Smit

De maidenspeech van Pothuis-Smit, op 27 mei 1920, betrof de 'Verhooging en wijziging van de wet tot voorloopige vaststelling van het VIde hoofdstuk der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1920 (Departement van Marine) (394)'. Pothuis meende dat Marine niet uitgebreid moest worden, dat er zelfs überhaupt geen vloot/zeemacht zou moeten zijn – haar partij, de SDAP, was immers voor ontwapening – en dat het geld beter aan andere zaken besteed zou kunnen worden.⁵²

Voor een overzicht van bijdragen aan Kamerdebatten van Carry Pothuis in de jaren 1920-1926, zie Bijlage 3 (blz. 25-27).

⁵⁰ Agnes de Vries-Bruins (red.), *Suze Groeneweg. Haar betekenis voor de moderne arbeidersbeweging*, p. 41-46.

⁵¹ In 1912 was Pothuis-Smit begonnen met het schrijven van antimilitaristische artikelen in *De Proletarische Vrouw*. Sommige artikelen hadden tot ontsteking in de partij geleid. Mocht de Vrouwenbond wel een eigen politiek standpunt innemen? Daarover ontstond discussie. In de Herzieningscommissie van de SDAP (1923) was zij de enige die ook tegen alle beschermende maatregelen voor de burgerbevolking was. In 1937 verliet Carry Pothuis de Eerste Kamer, naar eigen zeggen vanwege het bereiken van de 65-jarige leeftijd, maar het feit dat de SDAP het ontwapeningsstandpunt had verlaten heeft daarbij hoogstwaarschijnlijk een rol gespeeld. Els Kloek, 'Carry Pothuis-Smit. Publiciste en politica', in: Els Kloek (red.), *1001 vrouwen uit de Nederlandse geschiedenis*; Ulla Jansz, *Vrouwen ontwaakt!* p. 101-103.

⁵² Handelingen van de Eerste Kamer, 1919-1920, p. 649-650.

6. Reacties in de pers op de eerste vrouwelijke parlementariërs

N.B. Hieronder volgt een selectie. Meer krantenartikelen in bijlage 4 (blz. 28-36).

Groeneweg krijgt te maken met dubbelzinnige opmerkingen van haar mannelijke collega's

Over de bejegening die Suze Groeneweg tijdens haar maidenspeech op 7 november 1918 vanwege haar collega-Kamerleden ten deel viel, schreef parlementair journalist C.K. Elout in het *Algemeen Handelsblad* bepaald afkeurend:

De sfeer van de vrouw en die van de Kamer dekken elkaar nog niet recht. Dat bleek o.a. wanneer de Kamer, die graag in haar verveling een verzetje zoekt, soms lachte, hetgeen de spreekster dan met zware ernst beantwoordde. [...] Maar het bleek anderszijds ook uit het speuren naar dubbelzinnigheden van dit mannengehoor in de rede van een vrouw. Dat was hinderlijk en grof. En in dat opzicht heeft de Kamer, door het toetreden van meer vrouwen, nog heel wat te leren op 't stuk van een meer zuivere, een hoogere mentaliteit. Er was thans nog een zeker hiaat op 't stuk van geestesreinheid tusschen de spreekster en haar gehoor. Waarbij dat gehoor de mindere was.⁵³

Op welke dubbelzinnigheden Elout hier precies doelde vertelt het verslag niet, maar men kan naar het alloodi ervan wel enigszins gissen in verband met een andere nieuwigheid verbonden aan de komst van de eerste vrouw in de Kamer.

Groeneweg kreeg een eigen koffiekamer alsook een eigen 'toiletkamer', te bereiken via een aparte gang die door haar mannelijke collega's al snel het 'Groenewegje' werd genoemd. Dat het daarbij om meer ging dan een oubollig naamgrapje wordt duidelijk wanneer men bedenkt dat het echte Groenewegje zich op loopafstand van het Kamergebouw bevond en prominent deel uitmaakte van de Haagse prostitutiezone. Dat de reputatie van het Groenewegje bij Kamerleden niet onbekend was, kan men gevoeglijk aannemen.⁵⁴

Een echt vrouwelijke speech

De Tijd oordeelde over Groenewegs maidenspeech, die over de moeilijke positie van de moeders, vrouwen en verloofdes van de gemobiliseerde soldaten ging: 'Een echt vrouwelijke speech.'⁵⁵

Een 'rode kakelkip' in de Eerste Kamer

Dat de entree van vrouwen – en dan ook nog eens van socialistische snit – in het uitsluitend door mannen beheerste parlement voor de nodige onrust zou zorgen lag wel in de lijn der verwachting. In het bijzonder gold dat voor de confessionele partijen. De verkiezing in 1920 van Carry Pothuis-Smit tot lid van de Eerste Kamer voor de SDAP was tot stand gekomen door afspraken in de Noord-Hollandse Provinciale Staten tussen de linkse partijen (Vrijzinnigen en Socialisten) en ten koste gegaan – op het nippertje en na verscheidene stemrondes – van de antirevolutionaire hoogleraar Diepenhorst. De mannenbroeders staken hun verontwaardiging niet onder stoelen of banken:

⁵³ *Algemeen Handelsblad*, 8 november 1918; citaat uit *Evolutie. Veertiendaagsch Blad voor de Vrouw*, 13 november 1918 ('De maidenspeech van het eerste vrouwelijke Parlements lid').

⁵⁴ Remieg Aerts e.a. (red.), *In dit Huis. Twee Eeuwen Tweede Kamer* (Amsterdam 2015) p. 355-356.

⁵⁵ Els Kloek (red.), *1001 vrouwen van de 20ste eeuw* (Nijmegen 2018) p. 1207.

Liever een roode kakelkip dan een man van diepe studie en levenswijsheid als professor Diepenhorst. Wat betekent ook studie en levenswijsheid in onzen tijd? Wie het hardst en luidruchtigst kakelt, heeft het meeste gehoor. En waar zou men dan beter zijn keuze op kunnen laten vallen dan op een vrouwelijke socialiste?

Een ander christelijk lijfblad repte zelfs van de 'ontchisting der wetgeving' door vrouwen als Suze Groeneweg en Carry Pothuis-Smit.⁵⁶

Het einde van de Eerste Kamer nabij

Het liberale dagblad *Het Vaderland* meende dat de verkiezing van een SDAP-vrouw in de Eerste Kamer mogelijk het einde van dit elitaire instituut zou inluiden:

De verkiezing van Mevr. Pothuis-Smit accentueert de overbodigheid van de Eerste Kamer in hare tegenwoordige samenstelling. Bestaansrede heeft eene Eerste Kamer niet, die uit gansch andere lagen der bevolking wordt gerecruteerd dan hare zuster op het Binnenhof.⁵⁷

Weinig complimenteuzen omschrijving van Groeneweg

In het voorjaar van 1929 werd Groeneweg door grootindustrieel en liberaal senator Samuel van den Bergh als volgt getypeerd in *De Gooi- en Eemlander*:

[...] grof, ongracieuze, snel-opstuiwend [en] on-vrouwelijk ruw. Ze heeft 'maling' aan 'de schoone lijn' bij het zich toilet-maken en vertoont herhaaldelijk bij snit en kleur van haar gewaad 'n geweldig tekort aan smaak en distinctie. Zij is eene stoere, ijverige werkster, in wie waarschijnlijk nooit vrouwelijke behaagzucht heeft geleefd. Wanneer iemand haar voor 'hobbezak' zal uitmaken, haar toilet en de manier, waarop zij dat pleegt te dragen observeerend – zal 't mej. Groeneweg vermoedelijk ijskoud laten. Dingen als 'gracieuse distinctie' doen haar schokschouderend grijnslachen. Voor haar stoere toewijding [...] haar onverdroten ijver in het bevorderen voor wat zij voor de arbeiders-klasse nuttig en noodig acht, behoort men eerbied te hebben.⁵⁸

Antimilitaristische redevoeringen van Pothuis-Smit

En over zijn vrouwelijke collega in de Eerste Kamer tekende Van den Bergh in diezelfde editie (1929) van *De Gooi- en Eemlander* op:

Onze Senaat heeft slechts ééne dame in zijn midden. Onze senatrice is mevrouw Pothuis-Smit, de sociaal-democrate. Zij bepaalt zich er bijna geheel toe om zoodra de Begroting van Defensie of eenig wetsontwerp van 'militaristisch karakter' aan de orde is gekomen, met vrij zwak, ietwat-klagend geluid een redevoering voor te lezen, waarin uiting wordt gegeven aan mevr. Pothuis' liefde voor nationale ontwapening, uitschakeling van alle denkbare militaire uitgaven.... Dit taakje laten haar fractiegenooten de senatrice over. En zij kwijt zich van deze niet al te zware opdracht met te prijzen stiptheid.⁵⁹

⁵⁶ Citaat afkomstig uit *De Proletarische Vrouw*, 20 maart 1920.

⁵⁷ Citaten afkomstig uit *De Proletarische Vrouw*, 20 maart 1920. Voor de gang van zaken rond de verkiezing van Pothuis in de Noord-Hollandse Staten, zie ook *De Amersfoortsche Courant*, 4 maart 1920.

⁵⁸ 'Schetsen uit ons Parlement' in *De Gooi en Eemlander*, 12 mei 1929 (onder het pseudoniem 'Veteranus').

⁵⁹ 'Schetsen uit ons Parlement' in *De Gooi en Eemlander*, 12 mei 1929 (onder het pseudoniem 'Veteranus').

7. Groeneweg en Pothuis-Smit: gelijktijdig SDAP-parlementariër in de periode 1920-1937. In welke (partij)gremia ontmoetten zij elkaar?

In welke partijgremia hebben Groeneweg en Pothuis-Smit elkaar ontmoet?

- 1) Op het 'Congres voor Sociale Verzekering' van 1921 had Suze Groeneweg 'een belangrijk aandeel in de besprekingen' over de moederschapszorg. Dit thema werd die dag ingeleid door Carry Pothuis-Smit en Frida Katz.⁶⁰
- 2) Beiden waren lid van de partijcommissie (SDAP) 'ter bestudeering van het militaire vraagstuk', ingesteld in 1923. Op de slotvergadering van deze Militaire Commissie, gehouden op 16 januari 1926 te Amsterdam, was zowel Groeneweg als Pothuis aanwezig (bijlage 6a: notulen van deze vergadering; daaruit blijkt dat zij op een gegeven moment tezamen met Ds. Banning hetzelfde standpunt innemen t.a.v. de vraag of het NVV-bestuur al dan niet inzage mag krijgen in een bepaald rapport).⁶¹
- 3) Beiden waren lid van de partijcommissie (SDAP) 'ter bestudeering van de huwelijkswetgeving', in de periode 1926-1928 (bijlage 6b: een stuk van de SDAP met het besluit deze commissie in te stellen).⁶²
- 4) Op sommige (partij)bijeenkomsten verzorgden ze allebei een lezing, bijvoorbeeld in 1929 in het Amsterdamse theater Bellevue ter herdenking van tien jaar vrouwenkiesrecht.
- 5) Beiden waren lid van de commissie herziening tactiek SDAP – de 'Herzieningscommissie' genoemd – in de periode juni 1933-november 1933 (bijlage 6c: notulen van de vergadering van 26 oktober 1933; beiden waren daarbij aanwezig).⁶³
- 6) Waar hadden ze elkaar zullen ontmoeten? Op de gecombineerde vergadering van het partijbestuur met de Kamerfracties, de redacties van *Het Volk*, *Voorwaarts* en de *Socialistische Gids*, en het bestuur van de Vereniging van raadslieden, op 23 juni 1924, te Amsterdam. Groeneweg was op deze vergadering inderdaad aanwezig, maar Pothuis-Smit was verhinderd (bijlage 6d: notulen van deze vergadering).⁶⁴

⁶⁰ Agnes de Vries-Bruins (red.), *Suze Groeneweg. Haar betekenis voor de moderne arbeidersbeweging*, p. 34.

⁶¹ Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG), Amsterdam, Archief Schaper, nr. 25-II.

⁶² IISG, Archief SDAP, Partijdocument waaruit blijkt dat de commissie wordt ingesteld, 16 maart 1926.

⁶³ IISG, Archief SDAP, nr. 483f, C/65-1933, Herzieningscommissie, oktober 1933.

⁶⁴ IISG, Archief Schaper, nr. 25-III.

8. CONCLUSIE. Suze Groeneweg en Carry Pothuis-Smit: de onderlinge verhouding

Groeneweg en Pothuis-Smit kenden elkaar goed, dat kan niet haast anders. Op vele partijbijeenkomsten hebben ze elkaar ontmoet.

Er zijn geen aanwijzingen voor gevonden dat ze meer waren dan goede partijgenoten (vriendinnen) noch voor het tegenovergestelde, dat ze elkaar niet lagen of elkaar vijandig gezind waren.

Opmerkelijk is echter dat Carry Pothuis niet behoorde tot de (acht) auteurs van de afscheidsbundel die in opdracht van het SDAP-bestuur werd gemaakt ter gelegenheid van het afscheid van Suze Groeneweg in 1937. In deze afscheidsbundel staan bijdragen van de partijgenoten-parlementariërs Koos Vorrink (voorzitter van de SDAP en lid van de Eerste Kamer), Agnes de Vries-Bruins (lid Tweede Kamer), Willem Albarda (lid Tweede Kamer en fractievoorzitter) en Willem Vliegen (lid Tweede Kamer en vicefractievoorzitter). Maar Carry Pothuis-Smit, het enige vrouwelijke lid in de Eerste Kamer voor de SDAP, ontbreekt dus, terwijl Pothuis toch een ervaren schrijfster was.⁶⁵

Verskillend waren: het milieu waaruit ze afkomstig waren, hun opvattingen over het belang van speciale vrouwenorganisaties, hun burgerlijke staat (Groeneweg ongehuwd, Pothuis-Smit gehuwd en moeder van drie kinderen).

Overeenkomstig waren: beiden vooraanstaand lid van de SDAP in ongeveer dezelfde tijd, beiden politiek actief in een tijd waarin dat voor vrouwen bijzonder was, beiden de eerste vrouw in een Nederlandse Kamer (Groeneweg in de Tweede, Pothuis-Smit in de Eerste Kamer), beiden hadden ook goeddeels dezelfde agenda: de 'vrouwenzaak' (waaronder emancipatie, moederschapszorg, vrouwen- en kinderarbeid), bestrijding van drankgebruik, antimilitarisme en ontwapening.

⁶⁵ A.E.J. De Vries-Bruins (red.), *Suze Groeneweg. Haar betekenis voor de moderne arbeidersbeweging*, Amsterdam 1937.

Bijlage 1 Literatuur en bronnen

Literatuur

Remieg Aerts e.a. (red.), *In dit Huis. Twee eeuwen Tweede Kamer* (Boom uitgevers Amsterdam; Amsterdam 2015)

Astrid de Beer, 'Groeneweg, Susanna (1875-1940)', in: Digitaal Vrouwenlexicon van Nederland: <http://resources.huygens.knaw.nl/bwn1780-1830/DVN/lemmata/data/Groeneweg>

Ulla Jansz, *Vrouwen ontwaakt! Driekwart eeuw sociaal-democratische vrouwenorganisatie tussen solidariteit en verzet* (Uitgeverij Bert Bakker; Amsterdam 1983)

Ulla Jansz, *Denken over sekse in de eerste feministische golf* (Uitgeverij en boekhandel Van Gennep bv; Amsterdam 1990)

Els Kloek (red.), *1001 vrouwen in de 21ste eeuw* (Uitgeverij Vantilt; Nijmegen 2018)

Els Kloek, 'Smit, Wilhelmina Carolina Benjamina (1872-1951)', in: Digitaal Vrouwenlexicon van Nederland: <http://resources.huygens.knaw.nl/vrouwenlexicon/lemmata/data/CarryPothuisSmit>

Claire Posthumus, 'Smit, Wilhelmina Carolina Benjamina', in: Biografisch Woordenboek van het Socialisme en de Arbeidersbeweging in Nederland: <https://socialhistory.org/bwsa/biografie/smit-w>

Pieterrol en Jack Hofman, 'Groeneweg, Susanna', in: Biografisch Woordenboek van het Socialisme en de Arbeidersbeweging in Nederland: <https://socialhistory.org/bwsa/biografie/groeneweg>

A.E.J. de Vries-Bruins (red.), *Suze Groeneweg. Haar betekenis voor de moderne arbeidersbeweging*, (De Arbeiderspers; Amsterdam 1937)

Johanna M. Welcker, 'Ankersmit, Gerharda Johanna Helena', in: Biografisch Woordenboek van het Socialisme en de Arbeidersbeweging in Nederland: <https://socialhistory.org/bwsa/biografie/ankersmit-g>.

Christa van Zeggeren, *Suze Groeneweg. De eerste vrouw in de Tweede Kamer* (ProDemos; Den Haag 2018)

Bronnen

Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG), Amsterdam, Archief Schaper en Archief SDAP

<https://statengeneraaldigitaal.nl> (Handelingen van de Tweede Kamer en van de Eerste Kamer der Staten-Generaal)

<https://www.delpher.nl> (bron voor digitale kranten en tijdschriften)

<https://www.parlement.com>

Bijlage 2. De onderwerpen waarover Groeneweg sprak in de eerste periode (1918-1922) in de Tweede Kamer

Suze Groeneweg Tweede Kamer 1918-1922			
Datum	Onderwerp	Pagina's	interrupties
7-11-1918	de moeilijke positie van de moeders, vrouwen en verloofdes van de gemobiliseerde soldaten	296-300	298 van Beresteyn 299 Wijnkoop 299 Van Ravesteijn
14-02-1919	2. Vaststelling van de Staatsbegroting voor het dienstjaar 1919. Hoofdstuk Xa. (Departement van Arbeid.) kindergeneeskunde, sociale kinderhygiëne, lichamelijke opvoeding, Arbeidswet, 8-urige arbeidsdag, fabrieksarbeid gehuwde vrouw	1413-1416	
21-02-1919	2. Vaststelling van de Staatsbegroting voor het dienstjaar 1919. Hoofdstuk Xa. (Departement van Arbeid.) verpleegsters onder Arbeidswet laten vallen	1564-1565	
26-02-1919	2. Vaststelling van de Staatsbegroting voor het dienstjaar 1919. Hoofdstuk Xa. (Departement van Arbeid.) Drankwet, verbod verkoop alcohol beneden 18 jaar, tekort aan verplegend personeel, vrouwen meer kansen geven te werken. Motie van orde: „De Kamer, van oordeel oordeel, dat het in het belang van de gemeenschap is de levenskracht van het opkomend geslacht te bevorderen; dat de bescherming van het kind begint bij de zorg voor de moeder: noodigt den Minister uit zoo spoedig mogelijk maatregelen te willen treffen om te komen tot een premievrije uitkeering bij zwangerschap of bevalling aan alle vrouwen, die deze nodig hebben om naar behooren haar moederlijke functie te vervullen, en gaat over tot de orde van den dag."	1601-1605 en 1613-1614	
28-03-1919	Ontwerp van wet tot verhooging van den accijns op het gedestilleerd en van de belasting op houtgeest: vermindering alcoholgebruik	1959	
1919-05-07	211. Voorstel van wet van den heer Marchant c.s. tot wijziging der Kieswet Invoering vrouwenkiesrecht	2214-2218	

1919-05-22	295. Wijziging van de wet tot regeling van het lager onderwijs Hoogte salarissen onderwijzers, gelijke salarissen voor gehuwde en ongehuwde onderwijzers en gelijke salarissen voor mannen en vrouwen	2375-2377	2377 Smeenk
1919-05-27	295. Wijziging van de wet tot regeling van het lager onderwijs Verschillen tussen onderwijzers en onderwijzeressen (bv. behalen van en beloning akte handwerken)	2421-2422	
1919-06-24	72. Regeling van het Nijverheidsonderwijs Landbouwhuishoudonderwijs en onderwijs verpleging onderbrengen bij Departement van Onderwijs	2738-2739	
1919-07-08	408. Bepalingen beperking arbeidsduur in het algemeen en tegengaan gev. Arbeid van jeugdige personen en vrouwen Tegen het voorstel onbetaald drie maanden arbeidsverbod aan het einde van de zwangerschap	2908-2909	
1919-07-11	408. Bepalingen beperking arbeidsduur in het algemeen en tegengaan gev. Arbeid van jeugdige personen en vrouwen Gelijkstelling geestelijke en wereldlijke verpleegsters bij arbeidstijden o.a. omdat er anders soort van oneerlijke concurrentie ontstaat	3034-3036	
1919-09-09	Herinnering aan motie van 26 februari over uitkering aan vrouwen bij zwangerschap/bevalling	3051	
1920-04-30	Lager-onderwijswet Wil geen leerplicht voor voorbereidend onderwijs	2076	
1920-05-11	86. Lager Onderwijswet Toelichting amendement Ossendorp: tegen aanstelling van goedkopere minder geschoolde krachten voor de laagste klassen met de jongste kinderen	2212-2213 en 2220	
1920-05-18	86. Lager Onderwijswet schoolartsen	2268-2077	
1920-05-26	86. Lager Onderwijswet Zangles en volledig bevoegde onderwijzeressen niet achterstellen bij onderwijzeressen met akte A	2400-2401 en 2407	2400 Gerhard
1920-06-01	Premievrije uitkering voor vrouwen bij zwangerschap/bevalling	2494-2495	
1920-06-24	391. Wetsontwerp salarisverhoging van Rijksambtenaren Tegen kindertoeslag als element bij loonsbepaling	2853-2855 en 2866	

	Voor kosteloos onderricht schoolgaande kinderen		
1920-10-20	Interpellatie van den Tempel kindertoeslag	82-83	
1920-11-12	2. Vaststelling van de Staatsbegroting voor het dienstjaar 1921, Hoofdstuk I (Huis der Koningin) Algemeen vrouwenkiesrecht	438-441	440 Bulten
1920-11-24	2. Vaststelling van de Staatsbegroting voor het dienstjaar 1921 (Algemeene Beschouwingen) Moederschapszorg, ongelijke salariering, kindertoeslag	625	
1920-11-30	Interpellatie Ossendorp Salaris onderwijzer, kinderfonds, moederschapszorg	716-718 en 733-734	
1920-12-20	Nijverheids- en handelsonderwijs Meisjesvakonderwijs, kinderezorg, salaris onderwijs	1173-1174, 1176 en 1180	
1921-02-16	Vrouwelijke keuringsartsen voor vrouwelijk personeel post/telegrafie	1524-1525	
1921-03-16	diploma ziekenverpleging	1830-1831 en 1840	
1921-04-20	Wijziging Drankwet NB: Groeneweg was in buitenland tijdens de indiening vh wetsvoorstel, daarom staat haar naam er niet onder Wetswijziging is volgens haar vooral te danken aan de vele vrouwen die dit wilden	2151-2153	2153 Drion
1921-05-24	Invoering kinderrecht en ondertoezichtstelling minderjarigen Benoembaarheid vrouwelijke rechters	2522-2524	Tweemaal onderbroken door de voorzitter
1921-09-07	Wijziging kieswet, provinciale wet en gemeentewet Tegen een huismanskiesrecht met een tweede stem voor de gehuwde man Vrouwelijke kandidaten op kieslijst met meisjesnaam	2910-2911 en 2915-2916	
1921-11-02	Grondwetsherziening Rechtspositie van de vrouw	288-292 en 303-304	290 en 291 Marchant
1921-12-01	Vaststelling staatsbegroting 1922 (departement van Arbeid) Werktijdenbesluit voor winkels Afzonderlijke bescherming vrouwenarbeid	815	
1922-02-02	Vaststelling staatsbegroting 1922 (departement van Arbeid) Blij met bouw jonggezellenwoningen voor vrouwen Betreurt de bezuinigingen in de zorg	1386-1388	
1922-02-07	Toelichting op amendement volksgezondheid	1425-1428	

1922-03-08	Arbeidstijd verplegend personeel Sluiting afdeling gynaecologie in Utrecht	1836-1839	
1922-03-09	Nijverheidsonderwijs voor meisjes Tegemoetkoming voor kennis vreemde talen Vervolgonderwijs	1853-1854, 1859 en 1872-1873	
1922-04-07	Benoeming vrouwelijk personeel bij PTT en keuring vrouwelijk personeel door vrouwelijke artsen	2409-2410	
1922-05-02	Wijziging arbeidstijdenwet Tegen de wijzigingsvoorstellen die kinderen weer gaan toestaan 10 uur te gaan werken	2533-2536	2536 Wijnkoop
1922-05-03	Jeugdige arbeiders	2577	
1922-05-09	Arbeidswet kinderarbeid	2645-2646 en 2650	
1922-11-08	Algemene beschouwingen Over de eerste verkiezingen waarbij ook vrouwen toegelaten werden Rechtsgelijkheid van vrouwen	301-304	302 van Dorp 303 onderbroken door voorzitter
1922-11-14	Betaald zwangerschaps/bevallingsverlof	386-387 en 397-398	
1922-11-21	Opleiding verpleging, drankbestrijding	552-553	
1922-11-22	Herziening huwelijkswetgeving, rechtspositie vrouw	584-585	
1922-11-29	Vakonderwijs voor meisjes	709-710 en 717-718	

Bijlage 3. De onderwerpen waarover Pothuis-Smit sprak in de eerste periode (1920-1926) in de Eerste Kamer

Carry Pothuis-Smit Eerste Kamer 1920-1926			
1920-05-27	Begroting 1920 Marine Tegen afbouw kruisers, maar vindt eigenlijk dat er helemaal geen zeemacht moet zijn en dat het geld aan andere dingen besteed moet worden Streven naar ontwapening	649-650	
1920-07-23	Boycot Hongarije De socialistische levensbeschouwing moet het geestelijk goed van gansch het volk worden	809-811	810 Van Embden
1920-10-06	Lager onderwijswet, over gelijkstelling openbaar en bijzonder onderwijs Haar ideaal is dat alle kinderen hetzelfde onderwijs krijgen, al verschilt de denkwijze van de ouders, omdat hiermee eenheid en verdraagzaamheid worden bevorderd, gemeenschapszin en liefde voor je naaste Ze is van mening dat kinderen de Bijbel etc. toch nog niet snappen Pleit voor kleinere klassen, betere opleiding voor onderwijzers, tegen verbanning van vrouwen uit hogere klassen, betere salarissen	24-28	27 onderbroken door voorzitter voor een pauze
1920-10-07	Over hetzelfde als vorige vergadering	51	51 Gilissen
1920-12-29	Stijging kosten levensonderhoud door vrijheid markt	180-181	
1921-03-04	Systeem kindertoeslagen heeft loondrukkende werking, waardoor arbeiders en ambtenaren benadeeld worden Voor moederschapszorg Lichamelijke opvoeding: hierbij worden onderwijs en militarisme aan elkaar verbonden. Daar is ze tegen	494-497	
1921-03-09	Begroting departement van oorlog Wil ontwapening en geen versterking militaire macht	515-517	
1921-03-10	Vervolg van vorige vergadering	545-546	
1921-03-17	Onderwijs salarissen, handwerkonderwijs	651-653	
1921-07-01	Invoering kinderrechter en ondertoezichtstelling minderjarigen Toelaatbaarheid vrouw als kinderrechter	1059-1061	
1921-10-13	Gedeeltelijke herziening leerplichtwet Invoering verplicht 7 ^e leerjaar en evt. 8 ^e leerjaar om kinderen langer op school te	22-23 en 30	

	houden omdat ze anders verkeerde dingen gaan doen		
1922-02-02	Dienstplicht, ontwapening	329-332	
1922-02-16	drankbestrijding	413-414	
1922-04-07	vrouwenkiesrecht	658-659	
1922-05-09	Hogere principes in de politiek uit naam van het Christelijk beginsel	867-868	
1922-05-10	Lager onderwijswet en nijverheidsonderwijs	929-930	
1922-05-11	Uitvoer aardappelen en toenemende afstand producent-consument	952-953	
1922-05-16	Uitvoering warenwet t.a.v. melkvoorziening	984-985	
1922-05-19	Moederschapszorg	1046	
1923-04-27	Hulp aan mensen die met een lichaamsgebrek uit de oorlog zijn gekomen, Klachten over Rijkskleedingmagazijn, Dienstweigering, Duitse vliegers die in dienst van Nederlandse regering zijn geweest, Herhalingsoefeningen, Er zijn die profiteren van oorlog, belang Volkenbond, ontwapening, artillerie inrichtingen	693-699 en 719-720	
1924-04-29	Gehuwde ambtenares, onderwijs, ontwapening	365-367	
1924-05-06	Nijverheidsonderwijs voor meisjes, bezuinigingen in het onderwijs	446-447	
1924-05-08	ontwapening	500	
1924-06-20	Demobilisatiepark Zeist, geldverkwisting, steun aan mobilisatieslachtoffers	741-744	743 Slotemaker de Bruine
1924-06-24	Bedorven goederen in Zeist, ontwapening, artillerie inrichtingen	756-757 en 760	
1924-07-17	bezuinigingen	915	
1924-09-18	Ontwerp adres van antwoord op de troonrede, ontwapening	9	
1924-10-29	arbeidswet	31	
1925-01-21	Voorstel tot wijziging drankwet	201-203	
1925-02-27	Christelijke beginselen in het huwelijk, homoseksualiteit, abortus, gehuwde ambtenares, moederschapszorg, echtscheiding	351-355	
1924-03-04	Ziekenverzorgingswet, ziekwet, huwelijkswetgeving	386-387	
1925-03-10	Steun aan mobilisatieslachtoffers, herhalingsoefeningen, dienstplichtwet, ontwapening	498-500	
1925-05-28	Lager onderwijswet, beperking recht op arbeid gehuwde vrouw Op 895: mobilisatievoorraden	885-886 en 895	
1925-06-24	Pensioenwet landmacht Afsluiting en droogmaking Zuiderzee	1035-1036 1038-	

1926-04-28	Slachtoffers mobilisatie	181	
1926-05-12	Bestrijding zedelijke en maatschappelijke gevaren bioscoop	221-222	
1926-06-23	Bestemming bezittingen Koninklijk Nationaal Steuncomité	385	
1926-07-27	Bezuinigingen marine	432-433	

Bijlage 4. Krantenartikelen

Groeneweg

Haagsche Courant, 06-07-1918 - Na de verkiezingen

Overgroote sympathie voor de vrouwelijke kandidaten hebben de kiezers niet aan den dag gelegd; het is iets nieuws en men wil zeker eerst de kat eens uit den boom kijken! De eenige tot dusver gekozene is de bekende sociaal-democrate Suze Groeneweg.

De Maasbode, 07-07-1918 - Hors d'oeuvre - Weekpraatje

Voor de vrouwen heeft de stembus Suze Groeneweg in de Kamer getooverd. Deze Miss Rankin in ons Hollandsche parlement, heeft nu al de compassie ingeroepen van haar medezusters. Maar ze is vol goeden' moed voor haar 'nieuwe taak'. Waar een wil is, meent zij, zal ook een Groeneweg zijn..

Het Volk: dagblad voor de arbeiderspartij, 08-07-1918 - Ons vrouwelijk Kamerlid

In Suze Groeneweg spreekt de stem der arbeidersklasse, echt en onvervalscht ; haar geluid is de zuivere klank van het proletarisch sentiment, zooals dat leeft in millioenen eenvoudige geesten. Bij haar is het gekultiveerd, geschaafd door opvoeding en omgeving, maar het is gebleven de oprechte, de eenvoudige, de klare toon, waarop de volksziel gestemd is. Haar beroep als onderwijzeres heeft, natuurlijk zeer sterk haar gave ontwikkeld om de dingen begrijpelijk en duidelijk te zeggen, ook de eenvoudigste van geest kan haar toespraak volgen. Maar dat hij die inderdaad volgt, dat is, omdat in zijn eigen ziel gedachten en gevoelens gewekt worden, die er lang reeds sluimeren. Suze Groeneweg is de flinke vrouw uit het volk. Zij is de militante strijdster voor recht en vrijheid, kerngezond naar lichaam en geest, oprecht en hartstochtelijk. Vooral echter is zij... vrouw. En dit laatste moge nu wat vreemd klinken in de ooren van hen, die haar mannelijke strijdvaardigheid kennen, die haar bijwoonden, als ze op haar vergaderingen den rampzalige van het "sterkere geslacht", die het waagde met haar in debat te treden, "afdroogde", voor wie haar wat intiemer kent, is zij de fijnbesnaarde vrouw, gevoelig voor het leed en de ellende, gevoelig ook voor het geluk en de vreugde, is zij allermeeest de echte vrouw.

De Telegraaf, 10-07-1918 - De vrouwelijke kandidaten

Een van de merkwaardigste en leerzaamste verschijnselen van de Kamerverkiezing is, dat de kiezers absoluut geen lust hebben getoond om vrouwen in het parlement te brengen. Terwijl verscheidene kandidaten met voorkeurstemmen gekozen zijn, is daaronder geen enkele vrouw. Mejuffr. Groeneweg, van de sociaal-democraten, de eenig-gekozen vrouw, dankt dit niet aan de 569 stemmen die zij zélf kreeg, maar aan de overdracht-stemmen die zij van nummer 2 der lijst ontving.

De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad, 13-07-1918

Wanneer men echter goed uit zijn oogen ziet, dan is er aan de socialistische eenheid een belachelijke kant. Er kan geen mijlpaal worden bereikt, of men ziet alweer afscheiding bij de soci's. Zoo bezien behoeft het ook geen verwondering te baren, dat de verkiezing van Suze Groeneweg tot lid der Tweede Kamer de Partij alweer op een offer is komen te staan. Wat is het geval? Suzé Groeneweg is Kamerlid geworden, het bestuur van de Soc-Dem. Vrouwenclub zond haar een felicitatie en Heleen Ankersmit, een andere socialistische propagandiste, vindt, dat dit niet te pas komt, want Suze Groeneweg wil het land verdedigen, als het in gevaar komt, en dat wil Heleen Ankersmit niet. Heleen heeft haar lidmaatschap opgezegd en loopt de partij uit. 't Lijkt wel een ruzie tusschen jaloersche

buurvrouwen. De een heeft een buitenkansje, de ander gunt het haar niet; wil niet meer onder één dak wonen en loopt het huis uit. Ó heerlijke eenheid der S. D. A. P.!

De Maasbode, 14-07-1918 - Hors d'oeuvre - Weekpraatje

Men kan niet zeggen, dat 't de vrouwenbeweging in ons land ooit bijzonder fortuinlijk is gegaan. Juist is verleden week de eerste vrouw in ons parlement gekozen, of daar verschijnt even te voren, net alsof 't om te plagen is, thans geheel compleet, het encyclopedisch Handboek over „de Vrouw, de Vrouwenbeweging 1 en het Vrouwenvraagstuk”; en van dit gewichtige feit in de historie van ons Nederlandsch feminisme, kan thans in dit geheel complete werk geen melding meer worden gemaakt. Voor vrouwenkiesrecht werd tientallen van jaren gestreden, en 't dient erkend waardig en eerlijk; aanslagen op ministers, de petroleumkan om brand te stichten en den, hamer om spiegelruiten in te slaan, dergelijke vulgaire (middelen liet men aan de statige Engelsche ladies over. De Grondwetsherziening verklaarde echter 'de vrouw alleen verkiesbaar, maar nog niet Kiesgerechtigd. Toen 't er echter op aan kwam kandidaten te stellen, had bijna niemand van de vooraanstaande vrouwen er eigenlijk veel ambitie in. Toch werd een dozijn vrouwen ten slotte bereid gevonden op de kandidatenlijst te paradeeren, en mevrouw Wijnaendts Franken Dyselinck had een paar weken lang het weekblad „Stad en Land” noodig om haar, die in aanmerking kwamen om naar het parlement afgevaardigd te worden, aan het Nederlandsche volk voor te stellen. Alleen één schoot er bij in, kon of wilde niet voorgesteld worden, en dat is juist weer de eenige vrouw, die bij toeval de Kamer binnen gewipt is, Suze Groeneweg. En het is juist weer Suze Groeneweg die 't minst weer van alle andere vrouwelijke kandidaten, een eigenlijke rol heelt gespeeld in de moderne vrouwenbeweging. Een Aletta Jacobs, in wie de moderne vrouwenbeweging in Nederland als 't ware, verpersoonlijkt is, is er niet kunnen komen. Zelfs het lot is den vrouwen niet gunstig geweest, terwijl een betrekkelijk onbekend man als de Rotterdamsche schilderspatroon L. de Groot met z'n 360 stemmetjes op den lijst van den Economischen Bond de Kamer inmarcheert, en daar waarschijnlijk zal kunnen adviseeren, dat het oude gebouw weleens een nieuw verfje noodig heeft, heeft een vrouw als mevrouw Wijnaendts Franken Dyselinck geen zetel van Treub mogen overnemen. Opvallend zelfs is 't hoe weinig stemmen er op de vrouwelijke kandidaten zijn uitgebracht. En zoo zal dan Suze Groeneweg temidden van een Kamer van 99 mannen het parlementair Curiosum zijn. Wat een leven vol strijd en activiteit voor dr. Aletta Jacobs niet heeft kunnen bereiken, heeft de stembus van 4 Juli in één slag voor Suze Groeneweg gedaan. Suze Groeneweg is de meest genoemde vrouwen naam in deze dagen — haar woonkamer staat vol bloemen, haar huisdeur wordt belegerd door interviewers, camera en kodak loeren op haar van alle kanten, alle geïllustreerde bladen geven haar portret. De cinema neemt haar natuurlijk straks op in het Journal, en 't verwondert ons al dat geen sigarenwinkelier het merk „Suze Groeneweg” nog voor zijn ramen heeft geëxposeerd. Als straks in September de Kamer officieel wordt geopend, zullen de toeschouwers langs den weg weer uitkijken naar de historische gouden koets, maar meer nieuwsgierig nog zullen hunne oogen zoeken naar de figuur van Suze Groeneweg. En 's avonds zullen de dagbladen vermelden wat voor een kleur blouse onze „parlementarische” droeg, en wie het voorrecht heeft naast haar in de bank te zitten. Voor de provinciale plezierreizigers naar Den Haag was een bezoek aan het Kamergebouw al lang geen attractie meer, maar nu zal 't voor een ieder, die in Den Haag komt een extra gang waard zijn om even over de balustrade van de publieke tribune te gluren naar de eerste vrouw in ons parlement. Wijnkoop en Henri ter Hall zullen hierbij vergeten worden. En als de voorzitter der Kamer voor het eerst zal aankondigen: „het woord is aan Suze Groeneweg”, dan zal er zeker een waarschuwend schelletje gaan in de koffiekamers, zooals na een pauze in de foyers van den schouwburg, en dien dag zal er misschien voor het eerst geen absenteïsme in de Kamer zijn te noteeren. Suze Groeneweg de eerste vrouw in de Kamer. De eerste vrouw! Is het wonder, dat deze merkwaardige gebeurtenis ook weer echt vrouwelijke instincten heeft wakker geroepen. Als twee

vrouwen elkaar op straat tegen komen en elkaar vriendelijk en beminnelijk groeten, negen van de tien gevallen zal het gebeuren, dat de vrouwen beide tegelijk nog even omkijken om kritisch na te speuren wat de andere wel aan heeft en draagt. Suze Groeneweg is thans de vrouw in het openbaar leven, naar wie elke andere vrouw thans omkijkt en oordeelt. Sainte Beuve heeft het zoo fraai gezegd: „L'insulte vient toujours dans le cortège de la gloire." Ook Suze Groeneweg heeft het na een korte week van glorie ondervonden. Maar de smaad kwam niet van den kant harer politieke tegenstanders — zelfs de „Katholieke Illustratie" en het Zondagsblad van de „Maasbode" gaven haar portret — maar hij kwam uit eigen boezem, uit de eigen partij, uit eigen kring. Heleen Ankersmit, ook een der vooraanstaande vrouwen in de S. D. A. P., geeft kennis van haar officieel uittreden uit de partij, omdat zij zich niet vereenigen kan met het telegram van verheugenis en gelukwensch, dat namens den Bond van Vrouwenclubs aan Suze Groeneweg bij haar verkiezing werd verzonden. „In mej. Ankersmit" merkt „Het Volk" op, „hebben wij een nieuw voorbeeld te zien van individualisme." Maar wij denken, als de moraal van deze geschiedenis aan den ouden colportageroep van de vrouw met den harembroek: „de vrouw moet — neen zal steeds vrouw blijven."

De Tribune: sociaal-democratisch weekblad, 17-07-1918 – Binnenland - Twente

Het nieuw gekozen Kamerlid Suze Groeneweg, heeft aan een verslaggever van „het Volk" te kennen gegeven, dat ze van plan is eenigen tijd te gaan doorbrengen onder de textiel-arbeiders van Twente en de mijnwerkers van Zuid- Limburg. Weet gij arbeiders en vrouwen namens welke partij zij komt? Zij komt uit naam van een burgerlijke, een oranje partij, want zij komt voor de S. D. A. P., die sinds lang haar sociaal program heeft verwisseld met het burgerlijk. Weet gij allen wat. de S. D. A. P. u heeft gebracht ? Zij was medeschuldig aan de heerschende voedselnood en uithongering, zoodat gij thans lijdende zijt aan ondervoeding en vatbaar voor alle ziekten. De S.D A.P. heeft het militarisme niet meer bestreden, maar méér macht en aanzien begeerd. Nimmer heeft een der leden zich in vollen ernst uitgesproken tegen de oorlogskredieten. Nog nooit hebben ze een poging gewaagd om de talrijke oorlogsbloedzuigers, die jarenlang parasiteren ten koste van ons proletaren, naar den strot te grijpen om alles wat den arbeider is ontstolen en onthouden, aan dezen weerom te geven. En de winstmakerij der kapitalisten met steun der regeering hebben ze goedgekeurd. Ze hebben geholpen om met het vee, de kaas en andere producten de groote imperialistische rijken te voeden en daardoor de duur van het bloedbad der arbeiders verlengd. Ze hebben gehuicheld en den schijn aan durven nemen alsof ze voor het proletariaat vochten, maar inderdaad hebben ze ons getrapt en geslagen. En als de groote leider Troelstra durft te zeggen, dat hij zich veroorloofd heeft pro Duitsch te schijnen, dan is dat het mooiste staaltje van huichelarij, door hemzelf erkend. Hij moest met zijn eigen zweep geranseld worden. En waar de groote leider zoodanig handelt, daar verwachten we van zijn apostelen niet veel beters. En tot die apostelen behoort Suze Groeneweg. Daarom arbeidersvrouwen van Twente en Limburg, ik zou het u van de daken willen toeroepen : Laat je niet verleiden, want ze zal komen en voorgeven in uw belang werkzaam te zijn. Zij, die nog nooit ernstig nota heeft genomen, van het lijdende proletariaat in de stad harer inwoning. Ze zal met weemoedige stem tot u spreken en trachten uw hart te veroveren. Ze zal zich voordoen als een apostel, die gekomen is om u allen te verlossen uit de ellende, Maar ik zeg het u nogmaals: „Arbeidersvrouwen, laat je niet door wat zoet gefluit en mooi gekozen woorden". En dan arbeidersvrouwen, dan moet gij denken aan de bloedweek te Amsterdam, ongeveer een jaar geleden. Dan moet ge denken aan de toestanden van heden en ge zult ijskoud blijven voor het gekweel en gekwispel van deze dame. Gij, vrouwen, moet haar daden toetsen aan haar woorden en naar de uitkomst daarvan handelen, opdat ge niet als zoovelen blindelings in de val loopt. Neemt een voorbeeld aan uw Amsterdamsche mede-proletaren, die het bedrog der S.D.A.P. hebben ingezien en haar de rug hebben toegekeerd. En ge zult weet welke partij uw belangen behartigd en ge zult u daarbij aansluiten.

De Telegraaf, 18-09-1918 – De zitting der Tweede Kamer

Vanmiddag kwam de nieuwe Tweede Kamer voor de eerste maal bijeen. Het was een drukte van belang. Oude en nieuwe leden maakten kennis en onze eerste vrouwelijke parlementariër hield in haar bankje audiëntie. Suze Groeneweg was in een stemmig, smaakvol zwart toilet gekleed, geheel naar den eisch, en zeer vele leden van elke richting kwamen haar complimenteerde. Zij trok de algemeene belangstelling tot zich.

Haagsche Courant, 21-10-1918 – Tweede Kameroverzicht

Wij zullen de termen die gister door Duys en Wijnkoop als abstracte projectielen gebruikt zijn — en waarvan wellicht de ergste nog in het tumult verloren zijn gegaan — hier thans niet herhalen. Alleen constateeren we met misnoegen, dat mevrouw Groeneweg haar stem er niet buiten heeft gelaten. Dacht zij op 'n S. D. A. P- congres te zijn, of was het slechts „das ewig weibliche?"

De Telegraaf, 28-10-1918 - Het vrouwenkiesrecht - En Suze Groeneweg?

Naar wij vernemen, zouden eenige van de anti-revolutionaire en katholieke leden niet ongeneigd zijn de consequentie van het algemeen kiesrecht te aanvaarden, mits links zich even loyaal ten opzichte van art. 192 en de gelijkstelling van de salarissen der bijzondere onderwijzers betoont. Een ander deel van rechts blijft echter principieele bezwaren tegen de toekenning van het kiesrecht aan de vrouw koesteren. In die kringen heeft het bovendien de aandacht getrokken, dat het eenig vrouwelijk Kamerlid, Suze Groeneweg, tijdens het jongste levensmiddelen debat, blijkbaar niets had te zeggen, terwijl men de noodzakelijkheid van de vrouw in het parlement toch in de eerste plaats bepleitte door er op te wijzen, dat vrouwelijke voorlichting bij het levensmiddelenvraagstuk onontbeerlijk zou zijn. Waarom bleef Suze Groeneweg dan in verzuim?

Het Volk: dagblad voor de arbeiderspartij, 08-11-1918 - Het legerdebat duurt voort. Maidenspeech van Suze Groeneweg. De Koningin tegen Kabinet en Kamer?

Onze partijgenoot heeft met haar redevoering bewezen, dat er totnogtoe iets heeft ontbroken aan het Parlement: zij heeft haar mandaat thans niet alleen door de macht van het stemmental, maar ook moreel veroverd; zij heeft aan de zaak van het Vrouwenkiesrecht de nieuwe, levende, stuwende kracht gegeven van overtuiging door de feiten.

De Telegraaf, 08-11-1918

Mevrouw GROENEWEG: Gij speelt politiek spel! Gij hebt de vrouwen nodig om ze op te ruien op straat ter glorie van Wijnkoop en zijn gevolg (gelach), maar nu zult ge moeten stemmen voor de motie-Ter Laan als ge wat voor de vrouwen wilt doen, want uw eigen motie wordt toch niet aangenomen. Probeer dus niet om mij in de war te maken met interrupties, wat toch zoo gemakkelijk niet gaat (grootte vroolijkheid). maar doe wat voor de vrouwen. Ik roep — zoo eindigt spr. — alle arbeiders-afgevaardigden op om te stemmen voor de motie-Ter Laan om de soldaten terug te geven aan hun gezin! Na de redevoering klinkt een daverend applaus, zoowel uit de socialistische fractie als van de publieke tribune. Vele leden begeven zich naar mevr. Groeneweg en wenschen haar geluk. De socialisten doen het gemoedelijk: „Nou Suusje, gefeliciteerd hoor!" En de vrijzinnigen en een enkel rechtsch lid wat deftiger: „Mevrouw, gelukgewenscht!" De redevoering van ons vrouwelijk Kamerlid maakte, door eenvoud, soberheid en degelijkheid, een uitnemenden indruk. Zij werd bijzonder-welsprekend voorgedragen, en met groote aandacht beluisterd, het was zeer stellig een succes.

Algemeen Handelsblad, 16-11-1918

En als om ons te toonen hoezeer zijn strijd lustig kapitalistenhart week is geworden, deed hij een beroep op Suze Groeneweg, op de vrouw, om toch in godsnaam de arbeidersklasse te bezweren, geen revolutie, geen burgeroorlog te ontketenen.

De Maasbode, 17-11-1918 – Het SDAP congres

In dezen vries-Novemberavond werd het een koude vertooning en gelukkig dat de uittocht van de mannen, die ons een revolutie hadden willen bezorgen, niet lang duurde. Velen verlieten al dadelijk Rotterdam, terwijl de rest per tram naar de binnenstad trok. Suze Groeneweg en andere socialistische vrouwen deden zeer zenuwachtig, wat een der kopstukken — wij meenen dat 't Gulden was — de ontboezeming deed slaken: „Het is wat geweest met die vrouwen in de afgelopen week, zij waren dol opgewonden en wij mannen hebben heel wat moeten doen om ons kalm te houden.”

Algemeen Handelsblad, 20-11-1918 Ochtendblad Tweede blad – Staten Generaal Tweede Kamer

Mevrouw Suse Groeneweg, het zachte vrouwelijk medelid, op wie de heer Dresselhuys zich beriep, heeft in een vergadering op 12 november gezegd: We willen onze eischen ingewilligd zien zonder geweld, maar negeert men ze, dan gaan we er op los met volle kracht. De heer Dresselhuys was dus aan het verkeerde kantoor.

De Maasbode, 27-02-1919 – Kameroverzicht Tweede Kamer

Hoeveel malen mejuffrouw Groeneweg heden wel het woord gevoerd heeft, daar zijn wij den tel van kwijt. Waarschijnlijk zouden we het precies weten, wanneer het een groter genoegen was, naar deze dame te luisteren. Echter hooren we liever mevrouw Noordewier. Nu en dan slaat de stem van mejuffrouw Groeneweg onaesthetisch door, ze gooit het hoofd fel vooruit, maakt hoekige gebaren, timmert onuitstaanbaar eigenwijs met haar handje op den lessenaar, doet naar onzen zin veel te hanig. Bovendien zoeken wij naar het specifiek-vrouwelijke in hetgeen zij te berde brengt. Wanneer zij nl. voor „plaatselijke keuze” het woord voert, en voor subsidie aan drankbestrijdersverenigingen, dan is dat geen bijzonder vrouwelijk genre. Ook de belangen van verpleegsters, haar veel te lange diensttijden, haar dikwijls onwaardige behandeling, zijn vele malen besproken in de Kamer, vóórdat een dame haar intrede in de Kamer deed. Nieuw en in zekeren zin weggelegd voor een vrouwelijk afgevaardigde was alleen haar pleidooi en haar motie voor een moederschapsuitkeering van staatswege, waarover later zal worden beraadslaagd. Intusschen kan zeer makkelijk betoogd worden, dat dergelijke denkbeelden evengoed door mannen kunnen worden bepleit, zooals trouwens de strijd voor de groote gezinnen bijna uitsluitend door mannen wordt gevoerd. Daarentegen was het beslist onvrouwelijk door gebrek aan waardeering en medegevoel, dat zij op smalenden toon sprak over de schoone beweging, welke door het Brabantsche Wit-Gele-Kruis op gang is gebracht. Er was, zooals dr. Deckers heeft uiteen gezet, alle reden toe waardeering, want het Wit-Gele-Kruis is een instelling om de groote kracht van naastenliefde, die er beneden de Maas nog te vinden is, op zoo doelmatig mogelijke wijze aan te wenden. Immers, de vele vrouwen te plattelande, die zich thans geroepen gevoelen om, in allerlei charitatieve vereenigingen georganiseerd, zich te wijden aan de belangen van zieken en vooral van zieke huisvrouwen, en derzelver gezin, worden nu in de gelegenheid gesteld om in een cursus van 6 maanden, welke door den krachtigen werken dr. Banning te Nijmegen gegeven wordt, vele kundigheden op te doen en het a, b, c van ziekenverpleging te leeren. In plaats, dat nu deze schoone beweging, waaraan zooveel goede wil te onderkennen is, en zooveel oprechte naastenliefde, terstond aan te voelen met vrouwelijk instinct, ging onze dame smalen en zij gewaagde van het „klaarstoomen” van ziekenverpleegsters in 6 maanden. Daarbij dacht zij deze geheele beweging vrijwel in den doofpot te kunnen stoppen, door den eisch te stellen van

een staatsdiploma van ziekenverpleging, doch deze socialistische eisch had het gezag van medische deskundigen niet op zijn zijde. Dr. Deckers haalde het getuigenis aan van een rapport van professor Winkler en anderen, die zich niet voor een staatsdiploma, doch wel voor staatstoezicht verklaren. Dit laatste nu ligt geheel in de lijn van den Katholieken afgevaardigde. Ook hij wenscht staatstoezicht. Maar hij heeft geen last van socialistische denkbeelden omtrent den staat; anders zou hij ook alles wat er goeds is in de vrije maatschappij, in staatsuniform willen steken en van eigen ziel en karakter berooven. Alles te zamen willen wij maar zeggen, dat de geachte afgevaardigde Groeneweg haar best eens moet doen, om dat vrouwelijk zachte, dat moederlijk goede, die heerlijke liefde, die in alles het goede weet te waardeeren en de debatten in de Kamer een weinig omhoog zou kunnen halen, met haar vrouwelijke vermogens te bemachtigen.

Pothuis

Het Vaderland: staat- en letterkundig nieuwsblad, 24-03-1920 – De eerste vrouw in ons Hoogerhuis

Even later komt mr. Zillesen,, de griffier binnen, de beide nieuwe leden introducerend. Niemand kijkt naar den heer Sträter; alle oogen gaan naar mevrouw Pothuis en onze eerste indruk is dat het Panorama, dat de vorige week een groot portret van mevr. P. bracht, haar allerm minst geflatteerd had: een eenvoudige, maar gedecideerde verschijning, die haar 48 jaren met ere draagt, al begint het haar te grijzen. De president, baron Van Voorst tot Voorst, is kennelijk onder den indruk van het plechtig oogenblik. Nadat de heer Sträter gezworen, mevrouw Pothuis verklaard en beloofd heeft, houdt de generaal een best-bedoeld speechje, waarin hij het eerste vrouwelijke lid rijpe vruchten van zelfvoldoening en ons dierbaar vaderland niet minder-rijpe vruchten van mevrouw Pothuis arbeid toewenscht.

Het Volk: dagblad voor de arbeiderspartij, 24-03-1920 – Kamerkroniek – Eerste Kamer

Opnieuw schrijdt de griffier binnen. Aan zijn rechterhand... mevrouw Pothuis—Smit. Deining gaat door de zaal. Na mevrouw Pothuis komt er een langen tijd niets. Daarna een mijnheer, in rok, met lakschoenen. Het is haar lotgenoot Straeter. Wij denken aan een intrede van de koningin, gevolgd door den prins-gemaal. Mevrouw Pothuis neemt ons die vergelijking niet kwalijk. Wij bedoelen er niets onaardigs mee. Op de perstribune fluit een cynikus een fanfare. Mevrouw. Pothuis, gevolgd door den heer Straeter, stelt zich voor den president, die een diepe buiging maakt. Dan leest hij de formules voor, de voorste vinger van zijn rechterhand slapjes in de hoogte houdende. Dat laatste is onnoodig. Het is een hebbelijkheidje van den generaal. De senatoren komen er nog dieper door onder den indruk. Op de perstribune werkt het komisch. Daar wordt gegiegeld. Mevrouw Pothuis legt de vereischte verklaringen en beloften af. De voorzitter steekt haar en den heer Straeter de hand toe. Vervolgens houdt hij een speech. De generaal zegt : Het feit, dat u de eerste Nederlandsche vrouw is, wie de eer en het voorrecht te beurt vallen, als volksvertegenwoordigster in de Eerste Kamer te worden toegelaten brengt mij ertoe, u bijzonder geluk te wenschen na den groet, dien ik u daarnet bracht". De Kamer is volmaakt ernstig. Dus gaat de heer Van Voorst tot Voorst voort: „Ik wensch u toe dat gij in 's lands belang zult kunnen werkzaam zijn en van uw arbeid de vruchten zult plukken van tevredenheid en zelfvoldaanheid. Vooral hoop ik, dat die vruchten zullen strekken in het belang van ons dierbaar vaderland". Dat dierbaar vaderland lokt een geestdriftig applaus uit van de hooge vergadering. Herhaalde handdrukken en buigingen. De griffier wijst mevrouw Pothuis haar plaats. Zij komt naast Van Kol te zitten. Daar zal zij het goed hebben. Haar kollega's komen zich voorstellen. Mevrouw Pothuis wisselt eenige tientallen handdrukken. Zij is bedaard, voorkomend en waardig. Als dit achter den rug is, komt Vliegen naast haar staan, neemt Henri Polak ter andere zijde

plaats en gaat Mendels voor haar zitten. Zoo vormen zij rond haar een hechte, sterke wacht. En met haar vormen zij een klaverblad van vier en dat brengt geluk aan. Dan worden de afdeelingen getrokken. Maupie zegt haar hoe dat gaat. Zoo was de toelating van het eerste vrouwelijk lid tot de Eerste Kamer. En nu is het wel waar, dat die Kamer weinig te beteekenen heeft en voorzoover zij iets beteekent, schadelijk werkt en dat wij ze daarom zoo gauw mogelijk willen wegbezemen, maar het is toch aardig dat de eerste vrouwelijke senator alweer één der onzen is.

Het Volk: dagblad voor de arbeiderspartij, 29-05-1920 – Het nieuwe geluid

Onze parlementaire redakteur schrijft: Het zijn wonderbaarlijke tijden tegenwoordig. Zij oefenen hun invloed zelfs in de hooge, deftige zaal van de Eerste Kamer, met den stijl waarvan de redevoeringen van zoovele harer leden, een d' Animale baron van Hardenbroek van Hardenbroek, een jhr. Van der Maesen de Sombreff, een baron Van Lamsweerde, en een baron De Vos-van Steenwijk in 'zoo treffelijke harmonie' zijn. Tot zelfs in die Kamer klonk, in deze nieuwe lente, een nieuw geluid. Het was het stemgeluid eener vrouw, eener sociaal-demokratische vrouw. Had mevrouw Pothuis schooner gelegenheid om haar eerste redevoering in den senaat te houden kunnen kiezen dan de behandeling van het wetsontwerp tot afbouw der oorlogsschepen. Wij zijn overtuigd van niet. Het gaf haar aanleiding, een woord te spreken van vrede en van ontwapening. Een anti-militaristisch woord uit vrouwenmond in een sfeer, waar schier alles nog wijst op de heerschappij van het bestaande maatschappelijk stelsel, het kapitalistische, van welks wezen het voorstel der regeering om nieuw moordtuig te vervaardigen een uitvloeisel is. De korte redevoering van Carry Pothuis was de hartekreet der socialistische arbeidersklasse, van de socialistische vrouwen niet het minst. Haar verontwaardiging over de verspilling aan geld en aan de arbeidskracht, haar verwensching van den oorlog, haar kritiek op de regeering met het pacifistische mombakkes en de granaten in de hand, het is allen, die in de sociaaldemokratie de verlossing der menschheid zien uit het hart gegrepen. En het is goed, dat ook een vrouw dit voortaan tot uiting zal doen komen in het kollege, dat nog steeds getrouw vervult de taak, waarvoor het tot dusver werd gehandhaafd: een dam te zijn tegen den wassenden stroom der democratie. Een socialistische vrouwenstem klonk in de Eerste Kamer. Die stroom rijst al meer en meer.

De Telegraaf, 09-12-1920 – Raadsoverzicht

De aanstaande verkiezingen komen als donderkoppen opzetten. Electriciteit zit in de lucht. De haren van Wijnkoop, tegen den draad in opgestreken, knetteren. Uit het neusje van mevr. Pothuis spatten de vonken en de heer Jan ter Haar, stevig opgewreven, trekt drie wethouderszetels tegelijk aan. Sinds een paar dagen had het al geweerlicht. Mevr. Van Zalm had eenige prettige opmerkingen over de kinderkeuken gemaakt, die de dames Pothuis en Tilanus blijkbaar in haar teederste deelen prikkelden. Nu is voor sociaal-democraten deze kinderkeuken een delicate plek in hun gemeentelijk beheer, want was het niet onder een sociaal-democratisch directeur — de man was lantaarnopsteker of in den houthandel geweest of iets dergelijks — dat daar in de kookpotten oude communistische brochures, zolen en achterlappen en de beroemde kluifjes met de scheiding en een vlecht gevonden werden? [...] Mevrouw Pothuis grijpt naar haar haarspelden [...] en mevrouw Pothuis steekt heur haarspelden weer op.

Het Vaderland: staat- en letterkundig nieuwsblad, 30-12-1920 – Uit de Staten-Generaal. Eerste Kamer

Mevrouw Pothuis-Smit heeft met wel zeer huiselijke argumenten betoogd, dat de Regeering de levensmiddelen hier te lande moet goedkoop houden. Zij verwachtte blijkbaar, ondanks alle bittere ervaring, nog alles van ingrijpen van bovenaf en stelde zich daarbij op een enghartlg nationaal en economisch onhoudbaar standpunt.

De Maasbode, 06-01-1921 - De politieke ontwikkeling der vrouw

Want terwijl het roode hoofdorgaan de bovengeciteerde lompheden afdruckt, om zijn lezers een heilzamen afkeer in te boezemen tegen de vrouwelijke duisterlingen, die nog aan haar godsdienst hechten, schrijft b.v. mevrouw Carry Pothuis-Smit, een femelende brochure, waarin ze zich aandient als een „godsdienstige vrouw" en goochelend met allerlei Roomsche begrippen de waarheid op haar kop tracht te zetten, ten einde de Katholieke vrouw aan liet verstand te brengen, dat zij nóch van haar priesters nóch van de „Katholieke" regeering iets heeft te verwachten. Dat deze vrouw, die nota bene in onze Eerste Kamer zitting heeft, zich niet schaamt voor zulk misleidend geschrijf, waarin zij, indien niet uit louter onnoozelheid dan in arglistig opzet, allerlei termen verhaspelt en feiten verdraait, bewijst wel de impertinentie der roode broeders in het werken met de witte das, die zij van hun geestelijke voorvaderen schijnen te hebben geërfd.

Het Vaderland: staat- en letterkundig nieuwsblad, 05-03-1921 – Uit de Staten-Generaal. Eerste Kamer

Mevrouw Pothuis heeft drie punten behandeld: zij heeft de kinderbijslagen als een onhoudbaar stelsel gecritiseerd, moederschapszorg aanbevolen als een middel tot bestrijding van de zuigelingensterfte en ten slotte tegen het wetsontwerp inzake de lichamelijke opvoeding een banvloek geslingerd, omdat het wil voorbereiding voor den militairen dienst en dus een verbinding vormt tusschen onderwijs en militarisme. En daar haar, als goed socialist, het verschil tusschen landsverdediging, waartoe de Grondwet alle Nederlanders verplicht, en militarisme absoluut onbegrijpelijk is, knoopte mevr. Pothuis daaraan vast een uitweiding over de wreedheid van den oorlog, die hier niet ter zake deed, doch den heer Mendels en jubelkreet ontlokte: “Dat is nu ons materialisme!” Het sloeg er op als een tang op een varken.

Nieuwe Rotterdamsche Courant, 10-03-1921 – Eerste Kamer

Maar sprak ook de heer Polak niet van een ontwapening der kleine landen eerst na de tegenwoordige internationale moeilijkheden? Als het dan toch geheel onmogelijk is zich te verdedigen — wat reeds hierom betwistbaar is, omdat wij toch niet altijd met een groote mogendheid te doen kunnen krijgen en bovendien in elken strijd een bondgenoot aan onze zijde kunnen hebben — waarom dan ook ondanks deze internationale verwickelingen niet onmiddellijk ontwapend? Kost het den heer Polak moeite om het denkbeeld der ontwapening tegenover zichzelf te verdedigen en het te aanvaarden? De simplistische geest van de meer links staande mevrouw Pothuis heeft er blijkbaar in 't geheel geen moeite mee.

Nieuwe Rotterdamsche Courant, 11-03-1921 Staatsbegroting voor 1921

De heer VAN EMBDEN (v.-l., N.-Holl.) bespreekt de kwestie van de kazerneterreinen te 's-Gravenhage. De Staat der Nederlanden heeft te lang een schromelijk misbruik gemaakt van de vroeger getroffen regeling; de tegemoetkomende houding van dezen Minister zal een oplossing kunnen geven. Zijn algemeen standpunt tegenover deze begroting is, dat wij vooralsnog een leger behoeven. Wat mevr. Pothuis j.l. Vrijdag heeft gezegd, zijn ten slotte niet anders dan gevoelens, die niet met de werkelijkheid overeenkomen. Nationale defensie is nog noodig en al zal de Volkenbond zijn doel bereiken, dan zal nog een leger noodig blijven.

De Maasbode, 18-03-1921 – Eerste Kamer

Ten slotte komt spr. nog tot een uitdrukking van mevr. Pothuis-Smit, die zeide „gij hebt alleen idealisme op den Zondag". Die uitdrukking heeft spr. verwonderd. Betreft zij het huiselijk leven, dan was zij misplaatst, omdat mevr. Pothuis zich met anderzoo huiselijk leven niet heeft in te laten.

Bedoelde zij de politiek, dan was dat onjuist, zegt spr., omdat wij ons op Zondag niet met politiek bemoeien. Maar er was bij mevr. Pothuis sprake van illusionisme, dat niet rekening houdt met de mogelijkheid van aardse teleurstelling en daartegenover stelt spr. het idealisme dat zulks wel doet.

De Maasbode, 30-03-1921 – Indrukken van het Esdeapeesche congres

Dat Troelstra's ruk naar rechts door het congres zou worden gevolgd, wisten we reeds, toen hij tien minuten aan het woord was. Toch was er wel eenig verzet. Mevrouw Pothuis zat heel den ochtend in haar hoekje als een versteende klaagvrouw. Mevrouw Pothuis zou 't liefste heelemaal niet in een Internationale zitten, want dan konden we nu nog kiezen. Ze wil zeker den najaarsuitverkoop van internationales afwachten.

Algemeen Handelsblad, 06-04-1921 – De taak der vrouw in den gemeenteraad

De tweede spreekster was mevrouw Corry Pothuis-Smit, candidate der S. D. A. P. die als haar meening uiteenzette, dat zij niet een speciale taak ziet voor vrouwelijke raadsleden. In beide jaren, dat er vrouwen in den Raad zitting hebben, is dit ook niet gebleken. Spreekster gelooft niet dat een enkele vrouw het in haar macht zal hebben den toon der Raadsdebatten op beter peil te brengen. Toch meende mevrouw Pothuis, dat er wel dingen zijn, waartoe de vrouw zich speciaal toe gevoelt aangetrokken. Dit geldt o.a. voor de levensmiddelenvoorziening. Spreekster wees op de groote dingen, (wat zij dan als groote dingen beschouwde), welke onder het bestuur van Wethouder de Miranda zijn tot stand gekomen. Zij noemde de verlaging der broodprijzen, de gemeentewinkels, de aardappelen, de groente, dit zijn allemaal dingen, welke speciaal voor de vrouwen van belang zijn. Op dit terrein valt ook de melkvoorziening, en spreekster uitte er haar leedwezen over, dat nog niet de geheele burgerij van de voorgestelde leveringswijze van "dit artikel heeft kunnen profiteren. Ook de waschinrichtingen zullen speciaal vallen onder de aandacht der vrouwen. Er zijn nog meer instellingen, welke het huishouden zullen kunnen vereenvoudigen, als eetgelegenheden en volkshuisrestaurants. Mevrouw Pothuis noemde nog enkele punten, als vereenvoudiging en vergemakkelijking van de woninginrichting met centrale verwarming en andere middelen. Moederschapszorg is ook een onderwerp, waarin de vrouwen belangstellen. Spreekster wees er in dit verband op, wat reeds op het gebied der zuigelingenverzorging reeds is bereikt. Maar ondanks al deze dingen is het vrouwelijke raadslid toch niet in de eerste plaats sexewezen, maar mensch, en op den duur zal het haar onmogelijk blijken met geen der partijen mee te gaan.

De Tribune: sociaal-democratisch weekblad, 30-07-1921 – De studie over waschhuizen en waschinrichtingen

Spr. moet nog even iets zeggen van de dwaze beweringen van mevr. Pothuis, dat wij door het revolutionaire lid van de commissie ingelicht zouden kunnen worden. Dat moet zoo'n lid zelf weten. En ook al zou zij het doen, dan nog gaat het hier om de openbare behandeling. De arbeidersklasse moet weten, waarom het gaat.

Bijlage 5. Vrouwen in Eerste Kamer en in Tweede Kamer, 1918-1940, en onderwerp van maidenspeech

Vrouwen in de Eerste Kamer

- W.C.B. (Carry) Pothuis-Smit (SDAP): 23 maart 1920 tot 8 juni 1937. Maidenspeech: 27 mei 1920 (Handelingen EK 1919-1920, nr. 36, p. 649-650) tijdens behandeling van 'Verhooging en wijziging van de wet tot voorloopige vaststelling van het VIde hoofdstuk der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1920 (Departement van Marine) (394)'. Zij vindt dat Marine niet uitgebreid moet worden, zelfs dat er geen vloot/zeemacht moet zijn (haar partij is voor ontwapening), en dat het geld beter aan andere zaken besteed kan worden.
- Mr. A.E. (Liesbeth) Ribbius Peletier (SDAP): vanaf 8 juni 1937. Maidenspeech: 15 februari 1938 (Handelingen EK 1936-1937 v.a. p. 274) tijdens behandeling van hoofdstuk IV (Departement van Justitie) der Rijksbegroting voor 1938. Over o.a. arbeidsrecht, kinderrecht en echtscheiding.

Vrouwen in de Tweede Kamer

- S. (Suze) Groeneweg (SDAP): 17 september 1918 tot 8 juni 1937. Maidenspeech: 7 november 1918 (Handelingen TK 1918-1919 v.a. p. 296) over de moeilijke positie van de moeders, vrouwen en verloofdes van de gemobiliseerde soldaten.
- J. (Jo) Westerman (Liberale Staatspartij 'De Vrijheidsbond'): 12 juli 1921 tot 9 mei 1933. Maidenspeech: 1 november 1921 (Handelingen TK 1921-1922 v.a. p. 280). Tijdens een debat over de Grondwetsherziening geeft zij toelichting op een mede door haar ingediend amendement, inhoudende een nieuw artikel in de Grondwet (art. 6bis): 'De wet erkent de volledige Staatsrechtelijke, burgerlijke en economische gelijkstelling van man en vrouw.'
- S.Ch.C. (Charlotte) Bronsveld-Vitringa (RKSP): 25 juli 1922 tot 15 september 1925. Maidenspeech: 19 december 1922 (Handelingen TK 1922-1923 v.a. p. 1211) over godsdienstige en morele belangen bij militairen en het gevaar van zedenverwildering.
- A.E.J. (Agnes) de Vries-Bruins (SDAP): 25 juli 1922 tot 9 mei 1933 en vanaf 20 september 1934. Maidenspeech: 16 november 1922 (Handelingen TK 1922-1923 v.a. p. 482) over bezuinigingen in gezondheidszorg (wil liever bezuinigen door reorganisatie diensten i.p.v. op bv. kinderhygiëne, geslachtsziekten- en drankbestrijding).
- Mr. B. (Betsy) Bakker-Nort (VDB): vanaf 25 juli 1922. Maidenspeech: 22 november 1922 (Handelingen TK 1922-1923 v.a. p. 574) over aanpassing van de verouderde huwelijkswetgeving.
- Mr. C.F. (Frida) Katz (CHU): vanaf 25 juli 1922. Maidenspeech: 22 november 1922 (Handelingen TK 1922-1923 v.a. p. 579) eveneens over aanpassing huwelijkswetgeving.
- Mr. E.C. (Lizzy) van Dorp: van 25 juli 1922 tot 5 mei 1925 fractievoorzitter Liberale Partij (eenvrouwsfractie) en van 5 mei 1925 tot 15 september 1925 lid van de fractie van de Liberale Staatspartij 'De Vrijheidsbond'. Maidenspeech: 22 september 1922 (Handelingen TK 1922-1923 v.a. p. 25) over vrouwenkiesrecht.
- J.M.J.A. (Annie) Meijer (RKSP): mei 1924 tot 8 juni 1937. Maidenspeech: 28 november 1924 (Handelingen TK 1924-1925 v.a. p. 764) over o.a. de kosten van gevangenen en Rijkswerkinrichtingen.
- H.W.B. (Mien) van Itallie-van Embden (VDB): 18 september 1928 tot 9 mei 1933. Maidenspeech: 8 november 1928 (Handelingen TK 1928-1929 v.a. p. 762) over de positie van de voetganger in het steeds drukker wordende verkeer en over de herrie in het verkeer.

- A. (Alida) de Jong (SDAP): 29 september 1931 tot 9 mei 1933 en vanaf 8 juni 1937. Maidenspeech: 8 december 1931 (Handelingen TK 1931-1932 v.a. p. 972) over de naleving van de Arbeidswet.

Bijlage 6a. Notulen slotvergadering Militaire Commissie (SDAP), 16 januari 1926

NOTULEN Slotvergadering van de Militaire Commissie d.d.
16 Januari 1926 te Amsterdam, in het gebouw van het N.V.V.
Aanwezig: K. ter Laan, voorzitter, F.S. Noordhoff secr.
Ds. Banning, S. Groeneweg, Kiës, Mw. Pothuis-Smit, J. Hartog,
J.v. Zadelhoff, F.v.d. Goos, K. Vorrink, leden, A. Sternheim
en Mr. H.W. Vliegen adj. secr.

NOORDHOFF deelt mede, dat in overleg met den Directeur van
"Ontwikkeling" en den Hoofdredacteur van "Het Volk" is be-
sloten, groote stukken van het rapport in het Pop.Wet.
Bijvoegsel van "Het Volk" te publiceeren.

Het N.V.V. bestuur heeft om inzage van het rapport gevraagd.
Mw. Pothuis en S. Groeneweg en Ds. Banning meenen, dat dit niet
juist zou zijn.

Benige andere leden hebben geen bezwaar tegen een ter
inzage geven, maar wenschen vast te stellen, dat er niet meer
over het rapport zal worden gediscussieerd met het N.V.V.
bestuur. Met 5 tegen 3 stemmen wordt in den laatsten zin
besloten.

Wat de nota over den Volkenbond betreft: V.d. Goos heeft
nog een paar dagen noodig om die te bündigen. Het rapport
kan ondertusschen worden rondgezonden.

Wat de nota over de massa-actie betreft merkt Ds. Banning
op, dat er in het rapport geen eenheid is. Er zijn twee tegen-
gestelde standpunten in te vinden.

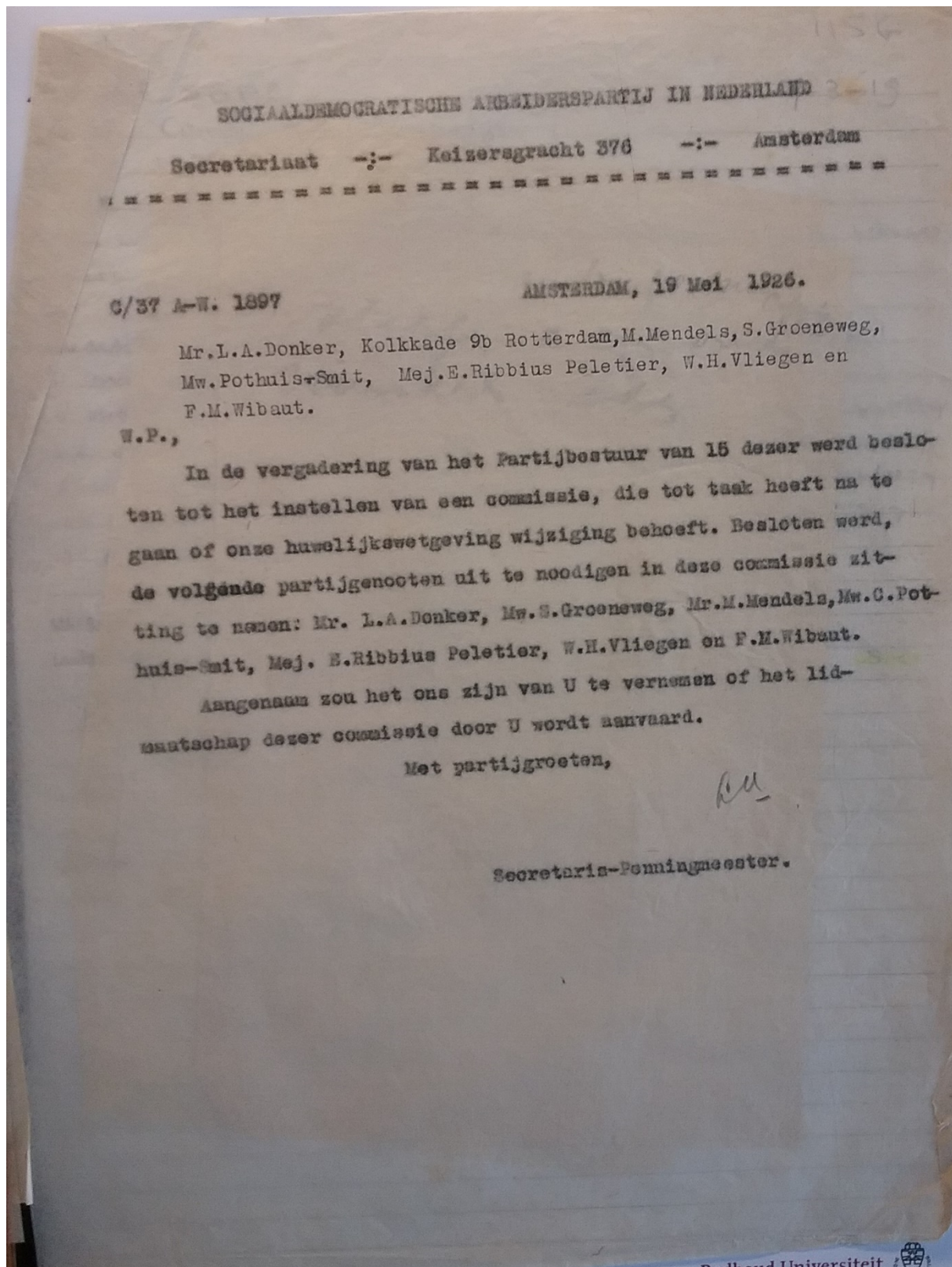
VORRINK wil er niet meer aan veranderen. Wij hebben een compro-
mis tot stand gebracht. Ook hij heeft wel eenige bezwaren,
maar heeft gemeend die, in verband met den geheelen opzet van het
rapport, te kunnen laten varen.

NOORDHOFF en S. GROENEWEG waarschuwen vooral op dit punt voor
twee nota's.

V.D. GOOS wijst er op, dat in de nota over persoonlijke dienst-
weigering ook sprake is van een meerderheid. Dat kan hier ook
wel.

/ en een minderheid.

Bijlage 6b. Partijstuk (SDAP) waaruit blijkt dat de Commissie
Huwelijkswetgeving wordt ingesteld, 16 maart 1926

Bijlage 6c. Notulen van de Herzieningscommissie (SDAP), 26 oktober 1933

NOTULEN van de vergadering van de Herzieningscommissie, gehouden op Donderdag 26 October 1933, 's morgens 10 uur in het zaaltje van het Partijsecretariaat, Tesselschadestraat 31 te Amsterdam.

Aanwezig: J.W. Albarda, J.F. Ankersmit, W. Banning, G.v.d. Bergh, E. Boekman, S. Groeneweg, J.W. Matthijsen, J. Oudegeest, C. Pothuis-Smit, J.E. Stokvis, K. Vorrink, J.v.d. Wijk.

's Middags: J. in 't Veld.

ALBARDA, voorzitter, brengt ter kennis van de vergadering, dat Matthijsen niet in de gelegenheid is geweest een nota samen te stellen over het loonvraagstuk.

Spr. is van oordeel, dat een minderheidsnota van te voren bekend moet worden gemaakt en dat hij tegen het bijvoegen van een nota, waarop geen repliek mogelijk was in de commissie, bezwaar heeft.

BANNING stelt de vraag, of het wel goed is de geheele loonkwestie uit het rapport weg te laten.

MATTHIJSEN zegt, dat hij er niet tijdig toe heeft kunnen komen een nota samen te stellen.

Spr. stelt de vraag of het niet mogelijk is deze heele kwestie weg te laten.

BOEKMAN is van meening, dat indien men deze kwestie wel behandeld wil zien, waardoor het rapport niet direct kan verschijnen, de conclusies toch kunnen worden gepubliceerd. Deze kunnen dan wellicht bij de beschouwingen over de begrooting een rol spelen.

ALBARDA zegt, dat hij hiervan geen gebruik kan maken, zonder dat het congres zich over dit rapport heeft uitgesproken.

BOEKMAN zegt, dat hij veel prijs zou stellen op behandeling van de loonkwestie, evenals Banning, indien daar nog voldoende tijd voor was.

Bijlage 6d. Notulen van de gecombineerde vergadering van... (...), 25 juni 1924,
een van beiden aanwezig

NOTULEN VAN DE GECOMBINEERDE VERGADERING VAN HET PARTIJBESTUUR,
MET DE KAMERFRACTIES, RED. "HET VOLK", "VOORTAARTS", "SOC.GIDS"
EN BESTUUR VEREENIGING VAN RAADSLEDEN OP MAANDAG 23 JUNI 1924
IN GEBOUW "SAMENWERKING", TOLSTRAAT 61, AMSTERDAM.

Aanwezig voor het P.B.: Vliegen, Werkhoven, Drop, Schaper, Suze
Groeneweg, A.B.Kleerekoper, Sannes, V.d.Sluis, Van Eck.
Kamerfracties: Van Braambeeck, Hiemstra, A.B.de Zeeuw, J.van Zadel-
hoff, Ch.G.Cramer, J.ter Laan, K.ter Laan, R.Stenhuis, J.Duijs, A.
IJzerman, Albarda, v.d.Waerden, Mendels.
Vereeniging Raadsleden: H.de Boer, J.H.Paris, G.v.d.Bergh.
Red.Volk: Ankersmit; Voorwaarts: IJ.G.v.d.Veen; Soc.Gids: Mr.W.A.
Bonger.

Voorts: W.Drees en A.Heykoop.

Bericht van verhindering is ingekomen van; C.Pothuis-Smit, Vrijen-
hoek, Brautigam, v.d.Kieft, W.C.de Jonge, De Miranda en Ed.Polak.
V.LIEGEN, voorzitter, opent de vergadering en deelt mede, dat het
P.B. deze bijeenkomst heeft uitgeschreven, omdat men een conflict
in de Partij verwacht. Naar aanleiding der gevoerde besprekingen
in het P.B. stelt spr. de kwestie als volgt:
De Partij heeft geen positieve politiek, enkel negatieve eischen,
waaruit ze haar levenskracht achter niet putten kan. Een program
van eischen bezit ze niet en als men zich zet om er een samen te
stellen, stuit men steeds op den financieelen toestand. Onze politiek
inzake bezuiniging is negatief, tegenover datgene wat anderen wil-
len, wordt door ons niets positiefs gesteld. Als voorbeeld noemt spr.
de behandeling van de wijziging van de Onderwijswet. In de Kamer
heeft men zich, ten deele met succes, tegen de verslechteringen
verzet, doch eikelen zal moeten toegeven, dat de Onderwijsbegroo-
ting zeer hoog is.

Inzake eventuele bezuiniging op Onderwijs is door het P.B. een
commissie benoemd, die een rapport heeft uitgebracht. Hierin had nu
moeten worden aangegeven, hoe wij ons de bezuiniging dan wel dach-
ten. Er is niets bruikbaars gekomen. Het zegt iets over de opheff-
ing van kleine scholen, maar het houdt op, waar iets positiefs had
moeten volgen. De geweldige stijging der Staatsbegroting zit hoofd-
zakelijk in de salariering. De stijging der legerkosten vindt ook
daarin haar hoofdzak, het leger zelf is in 1913 en 1923 even /oor
groot. De tractementen en pensioenen stegen evenwel van 13,1 tot
32,6 miljoen of met + 170%. Het aantal burgerlijke ambtenaren steeg
over dezelfde periode van 38145 tot + 61000, het aantal onderwijzers
van 25685 tot 33520. In dit laatste geval zijn de "boventalligen",
die door de gemeente bezoldigd worden, niet begrepen. De Rijksinkom-
sten stegen echter in geringer mate en ze zijn de laatste twee
jaar met 63 miljoen gedaald. De tekorten dringen zich steeds meer
op en eischen dekking. Wat wordt onzerzijds nu gedaan?

Men zegt: laat de regeering bezuinigen op het militarisme. Dit
geschiedde reeds. De tractementen werden met 20% verlaagd. Zeker
moet in een algemeene bezuiniging, als ze van ons uitgaat, het
leger en vloot een belangrijke rol spelen, maar het is onvoldoen-
de. Het tweede argument is een heffing ineens. De nationale schuld
bestaat echter uit velerlei posten, die, stel dat een heffing ineens
nog uitvoerbaar ware, daardoor niet wordt weggewerkt. Noodig is een
goedkoopere worden van het Staatswezen.

Voor het Rijk is de huidige politiek misschien nog eenigen tijd
vol te houden, als het met de waarheid niet te nauw wordt genomen.
Spr. stuit dit echter tegen de borst. Voor de gemeenten echter
niet. Daar zijn het onze menschen zelf, die de bezuinigingen
moeten aanbrengen, die tot nu toe de Kamerfractie en de Vakbeweging
hebben geweigerd. Hierdoor heeft men het conflict.
In het P.B. waren leden, die van oordeel waren, dat de verant-
woordelijkheid voor de bezuinigingen ook door ons moet worden
aanvaard. Een der leden noemde onze financieele politiek zelfs
verward, onoprecht en impotent.

Bijlage 6e. Persoonlijk document, handgeschreven, van Suze Groeneweg, 8 oktober 1926

11 OCT. 1926
 13323
 W.P.
 09/37
 Rotterdam 8 Oct. '26.

Is wel lastig, nu juist de grote donkere begint -
 Tweede kamer - en Roodderogering met doornen
 de nodige spreekbeurt - nog tijd te vinden om
 ernstig studie werk.

Von de eerste byeenkomst van de commissie
 Huwelijksvereeniging zou ik mij nu nog
 niet kunne houden op

Maandag 11 oct. 's avonds.
 Dinsdag 12 oct. overdag.
 Woensdag 13 oct. overdag of 's avonds.
 Donderdag 14 oct. (vrijmiddag naar dan
 in de sloeg).
 Vrijdag 15 oct. vrijmiddag in de sloeg.
 Zaterdag 16 's middags of 's avonds.
 Zondag 17 's middags of 's avonds.

U ziet, de eentwvlgende week heb ik nogal
 vrijheid in beweging. Na 17 oktober is dat
 echter niet.

Partijwet
 Lusezweneveg.

Hierby een afschrijft, waarna ik een afschrijft
 stuurde naar "Voorwaarts".
 L.G.

Bijlage 6f. Persoonlijk document, handgeschreven, van Carry Pothuis-Smit, 21 mei 1926

Amersfoort 21 Mei '26
W. P.
Ik zal gaarne
zitting nemen in de
commissie betreffende
de hurel. wetgeving door
u bevoldd in uw schrijven
van 14 Mei l. l.
m. gr.
C. Pothuis-Smit

9/34
25 MEI 1926
6786